

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

23^e JAARGANG

WOENSDAG 16 NOVEMBER 1938

No. 1194

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).

M. F. J. Cool — Adjunct-secretaris.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-West.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

	Blz.
Is Nederland rijp voor vreemdelingenindustrie? door Mr. W. J. van Balen	864
Het economisch-politieke probleem achter eenige niet sluitende rijksbegrotingen door Mr. L. A. Ries....	865
Centraal vliegveld Woerden door Ir. Jac. Brouwer....	867
De stijging der landprijzen door J. Horring	869
Concentratie in het hypotheekbankwezen door Dr. H. M. H. A. van der Valk	871
De transferregeling en haar voorgeschiedenis. door J. M. Boogert	872
Denemarken de modelboerderij van Europa door Mr. P. G. Knibbe	874
AANTEEKENINGEN:	
De zichtbare suikervoorraden in de wereld	875
De depotfractiebedrijven	875
INGEZONDEN STUKKEN:	
Het vraagstuk van de exploitatie der Peelmijnvelden door Dr. A. de Graaff met Naschrift van Dr. Ir. J. A. W. Muller	875
BOEKBESPREKINGEN:	
Johan Einarsen: Reinvestment cycles and their manifestation in the Norwegian Shipping Industry	878
MAANDLIJFERS:	
Hypotheekrente in Nederland	878
Statistieken:	
Groothandelsprijzen	880-881
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	879, 882

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

In de verslagweek waren Dollars de feature van de markt. De uitslag der verkiezingen heeft een gunstige uitwerking gehad en op het koersverloop ter New-Yorksche beurze, en op het vertrouwen, dat in Amerika uitstaande kapitalen niet meer zoozeer als voorheen aan bedreiging door overheidsingrijpen onderhevig zullen zijn.

Daartegenover stond, dat er voor houders van Francs en Ponden weer aanleiding was om een daling dezer valuta's in vergelijking tot Dollars althans niet als uitgesloten te beschouwen. In Frankrijk verkeerde men in afwachting van de te publiceren saneeringsmaatregelen op economisch en financieel terrein. Wel werd door de Regeering bij herhaling verklaard, dat men geen muntaanpassing op het oog had, maar geheel zeker voelde men zich toch niet.

Daarbij kwam, dat in elk geval als beste mogelijkheid aan te nemen was, dat Franc ten aanzien van Sterling stabiel zou blijven. Maar juist over de toekomst van het Pond hebben weer geruchten de ronde gedaan in verband met de verwachte afsluiting van het Engelsch-Amerikaansche handelsverdrag. In het licht van de rem, die de Engelsche monetaire autoriteiten sedert eenigen tijd aan de Pondendaling hebben aangelegd, klinkt het weliswaar niet waarschijnlijk, dat de Vereenigde Staten een noemenswaardige daling van het Pond zouden sanctionneeren, maar de geruchten waren toch dusdanig, dat een toekomstige koers van 4.50 werd genoemd. Zoowel te Londen als Parijs hebben dan ook de Egalisatiefondsen moeten intervenieeren om te scherpe reactie tegen te gaan. Het Pondenaanbod kwam daarbij ten deele van Franschen kant, en van particuliere zijde, en van die der autoriteiten.

De groote vraag naar Dollars heeft niet alleen den koers te Londen beïnvloed, ook op onze markt was de koers hooger, zij het dan ook, dat de stijging geringer was dan ten aanzien van het Pond, dat hier enkele centen van zijn koers moest prijsgeven, evenals trouwens de Fransche Franc.

Op de geldmarkt trok het nieuwe Fransche schatkistpapier de meeste aandacht. Het disconto ad circa 2% pCt. is lager dan dat van het oude papier, hetgeen slechts toegeschreven kan worden aan de voor het nieuwe papier geldende goudclausule. Het plezier, dat men bij spoorwegwissels van deze bepaling heeft beleefd, stimuleert blijkbaar de animo voor het schatkistpapier.

IS NEDERLAND RIJP VOOR VREEMDELINGENINDUSTRIE ?

Een paar seizoenen zijn er al weer verstreken sinds het veelgeprezen Rapport van de Regeeringscommissie voor het Vreemdelingenverkeer (zgn. Commissie-Krayenhoff) de niet geringe fouten in structuur en werkwijze onzer vreemdelingenorganisatie heeft aangevoerd. Niet alleen critiek gaf dit rapport, doch tevens voorstellen tot verbetering. Over de juistheid van de aanmerkingen en over de uitvoerbaarheid van de praktische adviezen kon dan ook een treffende eenstemmigheid geconstateerd worden. Ook de Minister, die het onderzoek had gelast, toonde zich met het resultaat daarvan ingenomen. Men zou dus verwachten, dat er nu eens doortastend werd opgetreden....

Niets echter is er geschied. Althans niets positiefs of van principieele betekenis. Aan de A.N.V.V. is een ietwat hogere subsidie toegekend, en deze vereeniging is nog steeds trachtende om met de beschikbare middelen te doen wat men op dien voet mag verwachten. In de ernstige structurele fouten, welke aan dat orgaan kleven, is intusschen geen verbetering gebracht.

Nog steeds is de exploitatie van deze voor ons geheele volksbestel zoo belangrijke nijverheid toevertrouwd aan een „Vereeniging” van goedbedoelende amateurs. Reeds deze grondslag op zichzelf is geheel verouderd, en thans dus fout. Nog verkeerder wordt intusschen de figuur, wanneer blijkt dat zulk een dilettantenlichaam bestuurd wordt op de basis van een -soort federatieve groepsvertegenwoordiging. Bepaalde kernen van belanghebbenden, of ook wel belanghebbende bedrijven zelf, wijzen bestuursleden aan, en wenschen zeggenschap ter wille van hun afzonderlijke belangen. Ook territoriaal zien wij stemgerechtigden namens bepaalde streken optreden. Kortom: aan deze melkoe wordt aan alle kanten tegelijk getrokken, met het gevolg, dat het arme beest slechts zorgen kent in plaats van verzorging. Voor grazen is geen tijd en geen gras ter beschikking; ook voor melken ontbreekt het aan werkkraft, ja zelfs aan... melk.

Vereenigingsvorm niet de juiste organisatie.

Neen, de Regeeringscommissie had zeer terecht opgemerkt, dat de vereenigingsvorm niet de meest bruikbare is voor een industrie, welke men tot bloei brengen en vervolgens uitbaten wil. Bestuursleden die kleine provinciale belangetjes voorstaan, of die zich als behartigers van groepsinteressen beschouwen, zijn niet de leiders, welke zulk een bedrijf noodig heeft.

Niet zonder reden had de Regeering dan ook het verrichten van deze studie opgedragen aan een beperkt aantal mannen, van wie een onbevangen en frissche kijk op dit onderwerp kon worden verwacht, en niet bijvoorbeeld aan een commissie, welke in samenstelling een afspiegeling zou zijn geweest van den bestaanden foutieven opzet. En het Rapport beval dan ook aan om de zorg voor het vreemdelingenverkeer aan het particularisme en dilettantisme te onttrekken voor zoover hier van een algemeen landsbelang gesproken kan worden. Naast deze centrale zorg zou er plaatselijk nog genoeg ruimte overblijven voor initiatief van meer lokalen aard. Gedacht werd aan een soort van toeristischen Raad, als wiens hoogste uitvoerend orgaan een Commissaris-Generaal voor het Vreemdelingenverkeer zou optreden, geassisteerd door een Directeur en verderen beroepstaf. Het jaarlijks benodigde budget werd op grond van uiterst zuinige taxaties geschat op een half millioen, een bedrag, hetwelk een niet onbescheiden figuur zou maken naast de sommen, welke in vergelijkbare landen tot dit doel worden gevoteerd.

Dit alles leek dus zeer wel te verwezenlijken. Aldus luidde dan ook het algemeene oordeel van al dezulke personen of kringen aan wier meening objec-

tieve waarde kon worden toegekend. Wat is hiervan echter terechtgekomen? De oude Vereeniging is met al haar zwakten en leemten blijven voorttobben, en alleen het bedrag harer subsidie is iets vergroot. Doch nog steeds wordt onze vreemdelingenindustrie niet aangepakt op een wijze, welke zulk een gewichtige tak van volkswelvaart waard is. De geheele mentaliteit deugt niet.

Om te beginnen reeds niet bij de Regeering, die het betrekkelijk geringe bedrag er niet in wilde steken, hoewel zij op tal van andere gebieden met heel wat grootere ondersteuning pleegt te verschijnen. Soms ook toont zij zich bereid om inkomsten van overeenkomstige of nog meerdere hoogte prijs te geven zonder dat hier een waardeerbare bate tegenover zou staan. Zoo kan de aangekondigde opoffering van de omzetbelasting over het tijdelijk verhoogde invoerrecht op benzine nauwelijks eenige verlichting van betekenis teweegbrengen in de lasten, welke het motorwegverkeer reeds te dragen heeft; men is dan ook geneigd, te vragen of het niet nuttiger zou zijn om, zolang de drukvermindering niet waarlijk zoden aan den dijk zet, althans tijdelijk zulk een vrijkomende marge te bestemmen voor het financieren der zoozeer noodzakelijke reorganisatie van het vreemdelingenverkeer. En zoo zijn er meer van die mogelijkheden te vinden, doch de bestaande mentaliteit heeft zich voor dit besef nog niet rijp getoond.

Dat onder dergelijke omstandigheden ook in den schoot der Vereeniging zelve de kansen voor het baanbreken van forskere denkbeelden gering blijven, behoeft geen verwondering te wekken. Dit is een verschijnsel, hetwelk op zoo menig gebied gade te slaan valt: wie jaren lang met liefde en toewijding een ideëel doel heeft helpen nastreven, blijft onwillekeurig voortkabbelen op een vaarwater van traditie en piëteit, en neemt niet licht rechtstreeks het initiatief tot een verandering, welke uiteraard moet meebrengen, dat men zelf naar den achtergrond terugtreedt.

Kortom: dit alles is zeer begrijpelijk en zeer menschelijk. Maar ondertusschen blijven de zakelijke mogelijkheden grootendeels veronachtzaamd liggen. Door gebrek aan middelen, door gebrek aan kracht.

Machteloosheid.

De machteloosheid van ons vreemdelingenbedrijf is in dien tusschentijd weer eens herhaaldelijk gebleken, tot droefenis dergenen, die inzien hoe geheel anders dit had kunnen zijn. Van de unieke gelegenheid tot grootsche nationale viering, welke zich in 1938 voerde, is wederom slechts plaatselijk gebruik gemaakt, en ook ditmaal weer zeer bepaaldelijk op dilettantische wijze. Een groote lijn ontbrak. Een geconcentreerde leiding was afwezig. De feestviering heeft in wezen bestaan uit een aantal nogal onbeholpen ondersjes, waar geen vreemdeling zich toe aangetrokken kan hebben gevoeld. De automobilist, die op zijn route een stadje of dorp passeerde, waar toevallig dien dag het jubileumfeest werd gehouden, heeft betreurd dat hij dit te laat geconstateerd had; anders zou hij een omweg hebben gekozen. Was het aldus in het klein gesteld, niet veel anders is het op grootere schaal geweest.

Want ook de programma's in onze groote centra waren niet van een aard om een werkelijk belangrijk vreemdelingenbezoek te trekken. Reeds de versiering onzer steden bleek, met slechts enkele uitzonderingen, zich niet te kunnen verheffen boven dat enigszins mufte en provinciale peil, hetwelk tot dusverre in dat opzicht ons niveau is geweest. Niets blijken wij geleerd te hebben van de ons omringende volkeren. Persoonlijke aanschouwing van de allegorische optochten te Haastrecht, Alkmaar en Den Haag heeft aan schrijver dezès de bevestiging verschaft van het reeds in het Rapport Vreemdelingenverkeer uitgesproken vermoeden eener fantasielooze kleinburgerlijkheid bij onze feestuitingen; zoo Residentie als

provinciestad, zij presteerden in dit opzicht niet veel meer dan het simpele dijkdorp.

* * *

Wat een Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer op een dergelijken grondslag van goedbedoeld diletantisme pleegt te verrichten, mag als bekend worden verondersteld. De humoristische bladen (van het buitenland) hebben dergelijke daden en opvattingen reeds gecanoniseerd tot vormen wier komische kracht ligt in een zekere groteske onnoozelheid. Men zou zulke gestandaardiseerde grapjes op één lijn willen stellen met de onuitputtelijke geestigheden over schoonmoeders, indien niet in dit geval inderdaad de twijfel gewettigd leek of wijzelf misschien toch wel wat al te naïef zijn.

De „Verschönerungsverein“, die bankjes plaatst op de „Elisabethenruh“, en het „Syndicat d'Initiative“ dat een fanfarecorps doet optreden, — zijn dat de lichamen aan wie de zorg voor een wereldbedrijf moet worden toevertrouwd? Saaie badplaatsen, vervelende hotels, fantasielooze eethuizen, dood-sche zitjes op aantrekkelijk te achten punten, — zijn dit de deskundige elementen die ons gemeenschappelijke belang zouden moeten behartigen? Hoevele „bij uitstek deskundigen“ hebben niet telkenmale getoond, het benodigde inzicht en voorstellingsvermogen te missen! Hoevele zijn niet voor „bij uitstek deskundig“ gaan gelden, omdat zij na tientallen jaren van talentloos bezelen tenminste een eerwaardige grijsheid hadden bereikt. Tientallen jaren lang heeft de kleine burgerij geen andere ontspanningslokalen of eetgelegenheden tot haar beschikking gehad dan maffe cafétjes of dorre melkinrichtingen, totdat opeens de paddenstoelengroei van Heck's en cafetaria's aantoonde, hoe het ook anders kon. Tientallen jaren lang hebben de spoor- en tramwegen ons in den waan gelaten, dat slechts goedkope treinen en extra-tramdiensten den sleutel boden tot gelegenheden-natuurgenot; totdat de veel minder deskundige autobussen en toerwagens bewezen, het heel wat beter te kunnen. Verdere voorbeelden liggen voor het grijpen. Op den duur baat het werkelijk niet, de oogen te sluiten voor zulke verschijnselen van wijziging in de prestaties en in de mentaliteit.

Andere mentaliteit noodzakelijk.

Inderdaad, het is vooral de mentaliteit die in Nederland een beletsel vormt. Wij zien dit vreemdelingenbedrijf nog te veel als een genoegelijk snoepwinkeltje, en niet als een moderne grootindustrie. Een sfeer van plaatselijke naïefheid omgeeft ons. Volijverige bestuursleden maken zich warm over de schoonheid der plaats hunner inwoning, zonder rijp te zijn voor eenig besef omtrent de vraag wat de vreemdeling daar wel van vinden zal. Gebrekkig uitgevoerde drukwerkjes, bestemd om in opgetogen woorden de lokale bezienswaardigheden op te hemelen, maken deze door hun onbeholpen breedsprakigheid slechts belachelijk. Nu wil ik hier niet eens onze vaderlandsche verbodsbepalingen en onze kinderachtige dwingelandijtes vermelden, die zich bemoeien met de wijze waarop men zijn brood mag nuttigen, zijn versnaperingen mag gebruiken, zijn bus of bad mag nemen, enz. Op een keer, juist wanneer wij daar het minst op verdacht zijn, zal misschien eens een frissche wind al deze heuzelarij wegblazen; daar is echter geen wachten op, en daarom dienen wij wel te beginnen met datgene wat wij werkelijk zelf in de hand hebben. Namelijk: te zorgen dat niet de mentaliteit der meest naïeve en meest primitieve lagen den toon aangeeft in de leidende kringen, doch dat er van bovenaf door leiders met breed inzicht stuur en richting worde gegeven aan de minder rijpe elementen onderaan. Zooals het op het oogenblik gesteld is, ondervindt onze nationale organisatie voor uitbuiting van de vreemdelingenindustrie in hoofdzaak hinder van haar eigen structuur. De blinde leidt hier den lamme. De lamme moet den blinde torsen.

Nederland kan beter.

Is ons land eigenlijk al wel rijp voor moderne opvattingen op een gebied, waarop wij ons nog nooit zoo heel erg thuis gevoeld hebben? Op sommig ander terrein heeft Nederland wel degelijk getoond, tot zeer bijzondere prestaties in staat te zijn. Een verwijzing naar onze luchtvaart zij hier voldoende; maar daar is dan ook geconcentreerd aan gewerkt, zonder dat afhankelijkheid van benepen meeningen of ontzag voor heilige huisjes de activiteit behoeften te verlammen. Ten opzichte van de vreemdelingenindustrie schijnen wij echter nog niet zoo ver gevorderd te zijn. Te dien aanzien geldt menige zeer eenvoudige waarheid nog als ketterij; en te vele persoonlijke gevoeligheden houden op dat gebied de toepassing van zakelijker opvattingen en werkwijzen tegen, als werd er met invoering van betere methodes slechts iets grievends voor anderen bedoeld.

Moet nu op zulke overwegingen een veelbelovend, ja onmisbaar onderdeel van ons economische leven verwaarloosd blijven liggen? Of zal Nederland zich voor flinker optreden rijp toonen?

Laat gerust elk onzer steden en dorpen een eigen V. v. V. bezitten, die onder aanvoering van een volijverig bestuur naar hartelust moge vergaderen over plaatselijke belangen, zoo groot als klein. Maar laat men nimmer de som van al die lofwaardige locale inspanning, aangevuld met de wenschen van eenige direct belanghebbende groepen, houden voor het centrale, zakelijke en kordate beheer dat noodig is om een wereldindustrie, als het vreemdelingenverkeer, in het collectieve belang des lands tot commercieele ontwikkeling te brengen.

Mr. W. J. VAN BALEN.

HET ECONOMISCH-POLITIEKE PROBLEEM ACHTER EENIGE NIET SLUITENDE RIJKSBEGROOTINGEN.

Enkelen hebben mij de opmerking gemaakt: het is ons uit uw brief aan den Voorzitter van den Ministeraad, nopens het manifest der negen mannen, gebleken, dat gij, in het tijdperk waarin wij thans leven, het doen van sommige bijzonder groote uitgaven een kleiner kwaad acht, dan de daardoor veroorzaakte begrootingstekorten. Acht gij de verarming, die van dit maken van aanzienlijke schulden het gevolg moet zijn, dan niet zeer bedenkelijk?

Verarming onvermijdelijk.

Antwoord: Ja, ik acht deze verarming bedenkelijk en betreurenswaardig. Maar tevens acht ik haar in deze tijden volkomen onvermijdelijk. Er is geen ont-komen aan. Men moet er nu eindelijk eens van doordrongen zijn, dat wij in een zeer moeilijke periode der economische en politieke wereldgeschiedenis leven. En dat wij dit feit dagelijks aan den lijve moeten voelen en nog lang zullen voelen. De volksmassa's, die in Europa in steeds grooter getale konden leven, toen dit werelddeel de industriele hegemonie in de wereld bezat en de goederenruil vrij was, zijn in moeilijkheden geraakt, nu Europa die hegemonie geheel verloren heeft en de vrije goederenruil, goeddeels daardoor, gestremd is. Daaruit volgen uiterst moeizame structuur- en evenwichtsveranderingen, die economische aardbevingen veroorzaken en die lange jaren zullen duren. Zij zullen enorme kapitaalverliezen tengevolge hebben en dit is thans reeds op allerlei plaatsen der wereld merkbaar.

De uitgaven voor een werkelijk deugdelijke defensie en voor de bestrijding der chronisch wordende werkloosheid behooren in Nederland tot die kapitaalverliezen. Het is uitgesloten, dat deze soort uitgaven in het kader eener gewone Rijksbegrooting zouden kunnen worden ondergebracht, thans of binnen de eerstvolgende jaren. Men zou om verarming te voorkomen, of deze uitgaven zelf grootendeels achterwege moeten laten, of andere, misschien — maar dat is niet zeker — minder vitale, die thans reeds in de overigens reeds

eenige malen „uitgebeende” Rijksbegrooting voorkomen. Dit laatste is in 1935 in de Bezuinigingswet geprobeerd.

Aanpassingspolitiek?

Dat was de „aanpassingspolitiek”. Indien men niet vergeet, dat in die jaren, althans de defensie bij lange na niet de eischen van tegenwoordig stelde, dan kan worden gezegd, dat die aanpassingspolitiek samen met de daarop gevolgde devaluatie wel eenige verlichting heeft gegeven en dat zij met name den omvang dier devaluatie ietwat binnen de perken heeft gehouden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze zonder de daaraan voorafgaande bezuiniging, 4 à 5 pCt. grooter zou zijn geweest. Vóór de devaluatie had deze politiek, op zichzelf, echter geen noemenswaardige verbetering gebracht, wij hebben daarvan althans niets kunnen bespeuren. Echter wel eindeloze moeilijkheden. Ik kan niet anders dan met een soort horreur denken aan den tijd, waarin wij met het vaste-lasten-ontwerp en andere onmogelijke instrumenten genoodzaakt waren te trachten een methode te zoeken om de renten, huren, pachten, enz. „aan te passen”, d.w.z. naar beneden te krijgen, ten einde de sociale rechtvaardigheid niet geheel teloor te doen gaan.

Men zal zich herinneren, dat dit grotendeels op een mislukking is uitgelopen en het hypothecair crediet heeft geschaad, hoewel deze pogingen met dwingende logica uit de aanpassings- en deflatiebeginselen voortvloeiden en als consequentie daarvan niet konden worden gemist.

Non bis in idem!

In die jaren is bij mij uit de praktische ervaring van elken werkdag de overtuiging ontstaan, dat deze weg, althans in een zeer ontwikkeld Westersch land als Nederland, onbegaanbaar is. En in deze onbegaanbaarheid schuilt m.i. de oorzaak van het feit, dat de voorstanders van een politiek van deflatie, haar alleen maar kunnen noemen, zonder in concreto ook maar eenigszins te kunnen aangeven, hoe zij praktisch zou moeten worden uitgevoerd. Niemand, die de werkelijke situatie kent en tevens van Nederland, zooals het thans is, geestelijk en materieel, zooveel mogelijk wil redden, zal dit kunnen. Wil men een consequente deflatiepolitiek thans doorzetten, dan moet men beginnen een totalitair systeem in te voeren en een dictator aan te stellen. Deze zal dan echter van een geheel afwijkend model moeten zijn, want de dictatoren, die in sommige andere landen het heft in handen hebben voerden tot nog toe het tegendeel van deflationistische politiek. Wat misschien één der redenen van hun succes is...

Deflatie is ook verarming.

Het is een groote fout te meenen, dat deflationistische begrotingspolitiek de onder de huidige omstandigheden onvermijdelijke verarming zou kunnen tegenhouden. Deze deflatie zou juist een der vormen zijn, waarin die verarming tot uiting komt. Als men bedenkt, dat de uitgavenzijde der Rijksbegrooting, bij nauwkeurige analyse, onmiddellijk of middellijk, vrijwel geheel uit loonen, salarissen en andere uitkeeringen bestaat, dan is het duidelijk, dat consequente vermindering van die uitgaven over de geheele linie, verarming betekent voor de tallozen, die van deze loonen, enz. moeten leven. Verarming tevens van de vele producenten, die voor de eerstgenoemden produceren, maar thans hun afzet zien verminderen en van den bemiddelenden middenstand. Verbetering echter voor *alle* belastingbetalers als zoodanig, die echter slechts voor een kleine minderheid de evengenoemde verarming weer goed zou maken. In het algemeen zou dus een verschuiving van inkomen, waarvan niet te bewijzen valt, dat zij thans maatschappelijk nuttig en wenschelijk zou zijn, het resultaat zijn van een politiek van consequente deflatie, gesteld zij ware in het huidige Nederland doorvoerbaar.

Geen eenzijdige verschuiving van lasten.

Nu behoeft men allerminst sociaal-overgevoelig te zijn, om zich af te vragen of een dergelijke verschuiving van inkomen rechtvaardig — en dat beteekent on the long run steeds: politiek houdbaar — zou zijn, teneinde daardoor een goed deel van de bijzondere uitgaven, die een volk soms in moeilijke perioden moet doen, af te wentelen op de breede massa der loontrekkenden in zeer ruimen zin, met alle bedenkelijke gevolgen, die daaraan voor het geheele volksleven verbonden kunnen zijn. In Engeland hebben vele leidende conservatieve figuren hiervan nooit willen weten en het financieel beleid der Britten doet dit duidelijk uitkomen, juist in tijden als deze, nu in Engeland op veel grooter schaal dezelfde extra-uitgaven moeten worden gedaan. Moet inderdaad in zulke tijden, die niet alleen economische, maar ook bedenkelijke politieke spanningen in zich dragen, niet veeleer het geheele volk in al zijn geledingen in de onvermijdelijke verarming naar draagkracht zijn deel krijgen?

Ik denk daarbij geen oogenblik aan het uitermate schadelijke middel der „heffing ineens”, dat onbruikbare andere uiterste, dat m.i. nog eenzijdiger en daarom nog minder verdedigbaar is dan zuivere deflatie. De verdeeling eener hopelijk tijdelijke nationale verarming naar draagkracht, kan slechts via een goed uitgebalanceerd belastingstelsel geschieden en op geen enkele andere wijze. En aan deze belastingen zullen ook de zeer kleine inkomens hun evenredig deel moeten bijdragen. Want *dat* is een rechtvaardige vorm van contributie voor de verdediging van goederen, die er als het er op aankomt, voor alle burgers even gewichtig zijn. In dit verband zou ik eventueel van de instelling van een nieuw Leeningfonds, gevoed door speciale belastingen, op te brengen door een aanzienlijk grooter aantal contribuabelen, dan het geval is bij de andere belastingen, niet afkeerig zijn. Noodzakelijk ter bereiking van het gewenschte doel lijkt mij dit Fonds echter niet.

Uiteindelijk is derhalve het politieke probleem achter de begrotingstekorten een vraagstuk van verdeeling van lasten. De lasten eener onvermijdelijke verarming.

Geen misverstand omtrent bezuinigingsmogelijkheden!

Uit het bovenstaande kan een misverstand ontstaan, waartegen ik bij voorbaat wil opkomen.

Men zou kunnen meenen, dat ik zou willen beweren, dat er heelemaal niet, kan of moet worden bezuinigd. Dit zou zeer onjuist zijn. Het is theoretisch mogelijk op niet vitale uitgaven heel wat te schrappen. Het is praktisch in de hoogste mate wenschelijk, dat dit geschiedt. Maar jarenlange ervaring heeft mij geleerd, dat men het nimmer eens wordt over wat vitaal is en wat niet en dat er onderwerpen zijn, zooals bijv. het onderwijs — m.i. niet vitaal — dat enorm veel kost, maar waarop, sinds de pacificatie, in een land met de religieuze verscheidenheid van Nederland, geen belangrijke bedragen zullen vrijkomen, omdat daarvoor uiteraard geen meerderheid te vinden is.

Alles bij elkaar genomen, blijken bezuinigingscampagnes hier altijd slechts weinige contante millioenen op te brengen. Een zeer groot deel van het resultaat vormen steeds de z.g. perspectief-bezuinigingen, die zich eerst in een reeks van jaren zullen uitwerken; een soort, waarin ik altijd het diepste wantrouwen heb gehad. Het zijn deze schaduwmaatregelen, die in het verleden vaak het dekkingsplan eener begrooting ondoorzichtig en tot op zekere hoogte misleidend hebben gemaakt. Per slot van rekening staat het resultaat nimmer in een redelijke verhouding tot de aanvankelijke verwachtingen en tot hetgeen zou moeten worden verkregen om het begrotingsgat te dichten.

Niettemin zijn, zooals vanzelfspreekt, eenige werkelijk en onmiddellijk bespaarde millioenen op een budget uiterst welkom ter verlichting van de o plo-

pende posten: rente en aflossing der Nationale Schuld. Maar mogelijkheid tot belastingverlaging bieden zij vrijwel nimmer: zij zijn zeer welkom en zeer wenschelijk en zeer weinig afdoende. Afdoende bezuinigingen zijn, zooals gezegd, hier te lande slechts door te voeren door een dictator, geschapen volgens de normen van den homo economicus, d.w.z. een robot, die bereid is over alles heen te loopen, wat de groote meerderheid der Nederlanders, om zeer verschillende redenen, dierbaar is, waaronder ik geen hobbies of liefhebberijen versta, maar groote belangen van het Land, hier en overzee, waartoe ik ook den parlementairen Regeeringsvorm meen te mogen rekenen.

Als tegenwicht ligge de leiding der Staatsschuld in even behoedzame als talentvolle handen.

Tenslotte zou ik nog de volgende opmerking willen maken.

Bij de licht-inflationistische methode, die thans sinds kort, nolens volens, wordt gevolgd en die mij onder de *huidige* omstandigheden van twee kwaden het geringere toeschijnt, behoort een uiterst zorgvuldige behandeling van de door die politiek aangroeiende Staatsschuld. Elke Regeering, van welke politieke samenstelling ook en a fortiori een Regeering, die haar bewind moet voeren in een periode, waarin het Staatscrediet in abnormale mate moet worden aangesproken, teneinde de natie zoo goed mogelijk voor grootere gevaren te behoeden, heeft den heiligen plicht den dienst der Staatsschuld als sacrosanct te beschouwen en dienovereenkomstig te handelen. Tot dit handelen behoort in de eerste plaats het uittrekken — ook in de slechtste tijden — van voldoende bedragen voor een aan alle geijkte financieele normen beantwoordende schuldaflossing. Hiertegen is gedurende eenige jaren zeer ernstig gezondigd en het is in hooge mate verheugend, dat daarin spoedig eenige verbetering wordt gebracht, alhoewel ik niet geloof, dat daarmede aan de noodzakelijke eischen op dit punt *geheel* is voldaan. Het is verwonderlijk, dat een, nog wel hooggeleerde, schrijver in de Arbeiderspers niet schroomt, zóó duidelijk te toonen, dat hij een hem geheel vreemd terrein betreedt, dat hij de noodzaak van bovenbedoelden maatregel probeert te bestrijden. Hoe sterker men een deflationistische politiek van afbraak ongewenscht acht, des te meer moet men het Staatscrediet behoeden. Ook mag in betere tijden nimmer vergeten worden batige sloten altijd integraal voor extra-aflossing van Staatsschuld te gebruiken. Men kan thans niet dankbaar genoeg zijn, dat zulks in de jaren tusschen 1925 en 1930 zooveel mogelijk is gebeurd, ook destijds tegen even „deskundige” kritiek in. Oud-Minister De Geer zal zich dien strijd nog wel herinneren.

Het Staatscrediet behoort elastisch te zijn, het moet zich kunnen uitzetten in slechte tijden, zelfs zeer sterk in nood, om weer snel in te krimpen als de tijden beter worden. Het moet geen arteriosclerose vertoonen, slechts dan zal het aan zijn doel, de natie zonder te hevige schokken over moeilijkheden heen te helpen, beantwoorden.

Maar dan zal ook niet het vertrouwen, dat Nederland onder alle omstandigheden zijn schulden zal betalen — waaraan in werkelijkheid geen sterveling twijfelt — mogen worden ondermijnd op grond van het feit, dat de Staatsschuld gedurende een zekere periode oploopt.

Het Staatscrediet berust grootendeels op psychologische grondslagen: wie het door het zaaien van wantrouwen, zij het met de beste bedoelingen, aantast, brengt het inderdaad in veel sterker mate ingevaar, dan een bewindsman, die door aanzienlijke, maar vitale nooduitgaven de Staatsschuld doet toenemen.

De beste en eigenlijk de eenige werkelijke, garantie, die de geldgevers van den Nederlandschen Staat bezitten, ligt en zal altijd liggen in den aard van het Nederlandsche Volk.

Mr. L. A. RIES.

CENTRAAL VLEGVELD WOERDEN.

Landsbelang of plaatselijk belang?

In de Memorie aan de Kamer liet de Regeering weten, dat zij nog geen beslissing heeft genomen omtrent de definitieve vestigingsplaats van het centrale vliegveld, al blijft zij van meening, dat dit om de vele voordeelen toch geprojecteerd dient te worden ter vervanging der plaatselijke velden.

Hoe de groote steden des lands pogingen in het werk stellen om *haar* plaatselijk veld tot centraal veld te doen promoveren, is ons uit de krantenberichten wel bekend.

In ons land is men Hollander, zoodra het tegenover het buitenland gaat, maar men wordt provinciaal of stedelijk patriot, zoodra het binnen de grenzen om een mogelijk plaatselijke bevoordeeling gaat.

En waarom ook niet? Iedere stad heeft het recht voor haar eigen belangen op te komen, in zooverre kan men de verdediging hiervan door de zuiver plaatselijke bladen dan ook wel respecteeren.

Anders ligt het geval, indien het landsbelang een offer aan alle belanghebbende steden tegelijk en gelijkelijk vraagt, dan dient aan ieder plaatselijk chauvinisme het zwijgen opgelegd te worden en de bladen, die op andere tijden gaarne niet voor plaatselijke maar juist voor algemeene en landelijk verspreide willen worden aangezien, moeten dan een breder en objectief standpunt innemen.

Eerst heeft men trachten te ontkennen, dat een centrale luchthaven nu wel zoo noodzakelijk was, echter is hierin de laatste maand een wijziging ingetreden en wij zien nu verschillende gemeentebesturen en Kamers van Koophandel adhaesie betuigen aan een nieuw veld; meestal wordt dan Leiderdorp genoemd.

De meest economische vestigingsplaats van een centraal vliegveld.

Op dat moment wordt de belangrijkste vraag: „waar ligt dan het werkelijk centraal veld?”

Nu kan men de wiskundige constructies, zooals deze indertijd door Prof. Launhardt voor plaatsen van het z.g. transportminimum zijn ontworpen, gebruiken; men kan ook de theorie der vestigingsplaats der nijverheid met de constructies van Prof. Weber en Pick in zijn beschouwing betrekken. Echter zullen velen het niet met Weber eens zijn, dat deze methode een „schmerzlich empfundene Notwendigkeit” is, en anderen het met Prof. Sombart's critiek eens zijn, dat iedere koopman zonder wiskunde tot hetzelfde resultaat zou komen.

Ik sla om deze redenen dan ook de voor leeken onbegrijpelijke poolconstructies en vektoretheorie over en zal alleen het resultaat mededeelen, dat een ieder tevoren reeds zal hebben vermoed.

Dit is: dat, indien men Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag met gelijke spanningen belast, het centrale veld zich ongeveer boven Bodegraven instelt.

Bij overwicht van Amsterdam trekt dit punt naar Amstelveen, bij overwicht van Rotterdam naar Overschie, bij overwicht van Den Haag naar Voorschoten, bij een gelijke spanning voor Amsterdam, Rotterdam en Utrecht en de halve spanning voor Den Haag zweeft het evenwichtspunt boven Woerden.

Dit laatste geval is daarom bekeken, omdat het weleens den werkelijken toestand zou kunnen dekken.

Immers, men moet achter Amsterdam nog de geïndustrialiseerde Zaanstreek denken, achter Utrecht het knooppunt van spoor- en landwegen naar het Noorden, Oosten en Zuid-Oosten des lands, achter Rotterdam de, eveneens sterk geïndustrialiseerde, Waterweg met Zuidelijk Westland, de Zuid-Hollandse eilanden, Zeeland met West-Brabant en bij Den Haag het Noord-Westland met de lijn naar Leiden. De drie eerstgenoemde achterlanden zijn ontegenzeggelijk de voornaamste.

Een meer preciese analyse, waarbij rekening ge-

houden wordt met de juiste ton-kilometrische gegevens, heeft daarna geen zin, omdat nu de nadere fixeering afhankelijk gaat worden van andere factoren als: bodemprijs, bodemgesteldheid, klimatologische omstandigheden en de mogelijkheid van een betrouwbare, en snelle, toe- en afvoer van personen en goederen.

Bezien wij de hoogtekaart van Nederland, dan blijven onder Woerden tot aan Gouda slechts terreinen beneden N.A.P. aanwezig te zijn, hetgeen met het oog op een eventuele overstrooming of inundatie niet aan te bevelen is, afgezien van het aan iederen automobilist bekende verschijnsel, dat in een drassige en slotenrijke omgeving de meeste kans op dauw of zwaren grondmist bestaat.

Bij Woerden en daarboven echter rijst het maaiveld tot aan of boven N.A.P. Interessant zou het zijn de verdere klimatologische gegevens te kennen omtrent neerslag, heerschende winden en „dichtzitten” door mist van de duinstreek en van het midden des lands. Wij weten reeds, dat Schiphol meer dichtzit dan bijvoorbeeld Twente.

Vermoedelijk bezitten de terreinen langs de binnenduinstreek boven Woerden in deze opzichten geen uitgesproken voordeelen.

En zoo komen wij dan aan het belangrijke vraagstuk der verbindingen met de vier hoofdplaatsen des lands, te wier behoeve het centrale veld zal dienen.

Merkwaardig is, dat daarbij uitsluitend aan landwegverbindingen wordt gedacht, hetgeen, zooals ik in het volgende hoop aan te toonen, niet alleen niet noodzakelijk maar zelfs niet als meest gewenschte oplossing beschouwd moet worden.

In de havenplaatsen ziet men een- of tweemaal per etmaal booten aankomen, die op treinen aansluiten om de verdere distributie van reizigers en postgoederen op zich te nemen.

Dit instituut der boottreinen moet men in verband met luchthavens geheel uit het hoofd zetten.

Want een boot is een groote vervoerseenheid, waartegenover een vliegmaschine slechts een kleine is. Echter is het kardinale verschil hierin gelegen, dat vliegtuigen een zeer groote frekwentie van vertrek en aankomst vertoonen, zoodat Schiphol al een gemiddelde van 300 landingen per dag meldt en zelfs dagen van het dubbele getal. Voeg daarbij de opstijgingen, dan vormt zich het beeld van een moderne luchthaven met permanent bijna *continuen af- en aanvoer van postgoederen en passagiers*.

Wij leven momenteel in een auto- en wegenroes en meenen te voorbarig, dat auto's in de eerste plaats voor doorvoer moeten zorgen, en dus dat een centraal veld een direct uitstekend wegennet moet bezitten.

Mits behoorlijk aangepast, meen ik echter, dat spoorwegverbindingen superieur te achten zijn.

Wat is echter „behoorlijk aangepast?”

Als niet een eeuw terug de eerste ijzeren weg over Haarlem was aangelegd, is het niet aan te nemen, dat nu nog de *directe* verbinding tusschen Rotterdam en de hoofdstad over Leiden geprojecteerd zou worden, maar eerder over Woerden, Breukelen.

Denken wij ons nu het knoop- en splitsingspunt Gouda vervangen door Woerden, waar alzoo de lijnen Den Haag—Utrecht en Rotterdam—Amsterdam elkaar kruisen en denken wij ons het centrale veld *onmiddelijk naast het station Woerden*, alwaar de open velden liggen, dan ware een verdere organisatie ongeveer als volgt uit te werken.

Het veld bezit een buitenlandsch en binnenlandsch landingsterrein, gescheiden door een douanediens; en onderling verbonden, alsook beide met de spoorwegperrons door lage motorlorries, zooals wij deze van wereldtentoonstellingen kennen.

Naar alle vier richtingen loopen „aerotreinen” in kleinere eenheden, maar met een 120—130 km-snelheid en in een 20-minutendienst, waarbij men aan de uit Woerden vertrekkende treinen zou kunnen

toestaan hoogstens 3 minuten te mogen wachten, bij een vanaf het vliegveld gegeven „aansluitsein”.

Hiermede bereikt men een grootere souplesse en wel dat hoogstens de doorgeleiding binnen 17 minuten, alzoo met een groot kwartier, te bewerkstelligen is. Dit is maar een onderdeel, een aardige variant, maar niet van intrinsieke beteekenis.

Naar Zeeland, Brabant, Twente en Groningen zou men doorgeleiding met vliegdiens ten vanaf het binnenlandsch landingsterrein kunnen overwegen.

De aerotreinen zouden aan open perrons moeten aankomen, aan wier andere zijden de stationeerende auto's, taxis, zelfs trams, een vrijwel onmiddellijk contact toelaten, zoodat hier eenzelfde snelle evacuatie te verwachten is, als men van sommige Londensche stations wel kent.

Alle vervoer degradeert in snelheid bij voortschrijdende distributie, en als zoodanig is de volgorde: vliegmaschine, aerotrein, auto, of binnen de steden van trams enz. volkomen logisch.

Deze vlugge, bijna doorlopende en zekere vervoerwijze is niet te verwachten van busdiensten, die allicht ook een 10—15 minuten wachttijd na aankomst eener machine moeten invoegen, en zelfs niet van de „onmiddellijke eigen gelegenheid”, want, ten eerste valt niet te concurreeren tegen de rijnsnelheid der aerotreinen, ten tweede moet men wel bedenken, dat in ons land vanaf den herfst tot aan de lente de landwegen door mist, ijzel of gladheid door neerslag dikwijls een snelheid van slechts 60 km of veel minder toelaten.

Zoodat hieruit volgt, dat een nu reeds bestaand wegennet van en naar het centrale vliegveld geen conditio sine qua non is en er zelfs een oplossing te vinden is, die verkeerstechnisch beter geacht moet worden en... waaraan nog de navolgende aantrekkelijkheid zit.

De taak der spoorwegen in groot verband.

Het is toevallig, dat op bovenbeschreven wijze een vervoerinstituut ingeschakeld wordt, dat wij niet missen kunnen, maar dat ons een groot stuk belastinggeld kost, wijl het niet rendabel is.

Merkwaardigerwijze zijn hier twee vliegen in één klap te slaan, voornamelijk doordat een intens utiliteitsverkeer tusschen de vier grootste plaatsen des lands bestaat, dat al reeds door bovenomschreven plan zou winnen, onafhankelijk van de eventuele opneming van een vliegveld in dat net.

Alleen het *toeristisch* autoverkeer is geen aanklacht tegen een bestaande spoorwégverbinding. Immers, zoodra een sterk *utiliteitsautoverkeer* zich tusschen twee plaatsen instelt, zegt dit, dat aan de spoorverbinding iets hapert, en men met andere middelen of geriefelijker of goedkooper vervoert.

Beter dan het doen verbieden van concurreerende soorten van vervoer, is het zóoveel mogelijk ontnemen van de geriefs- en economische motieven.

Dat van de op bovenomschreven wijze versnelde en vermeerderde spoorverbindingen het grootste deel der verbetering aan Rotterdam ten goede zal komen, is toeval, misschien wel een herstel van een verzuim in de vorige jaren.

En tenslotte verzacht deze oplossing van het vraagstuk de groote ongerijmdheid, dat een *Regering miljoenen voor autostrada's uitgeeft om hiermede het door diezelfde Regering te betalen millioenen tekort der spoorwegen te helpen bestendigen*.

Dit plan is niet geheel immanent verbonden aan Woerden, al zij nu reeds opgemerkt, dat Leiderdorp, kilometrisch gezien, onjuist ligt en met name te ver van Utrecht verwijderd is.

Ir. JAC. BROUWER.

DE STIJGING DER LANDPRIJZEN.

De opvallende stijging der landprijzen in de laatste jaren geeft aanleiding eens na te gaan, in welke mate deze heeft plaats gevonden en te trachten hiervoor een aannemelijke verklaring te vinden.

De feiten.

In de jongste publicatie van de Directie van den Landbouw¹⁾ treffen wij interessante gegevens aan over den loop der prijzen van boerderijen. Deze gegevens zijn sinds het einde van 1935 verzameld door de bedrijfsconsulenten en de Rijkslanbouwwconsulenten en kunnen dus als betrouwbaar gelden. Een groepeerings volgens de voornaamste landbouwgebieden vond plaats. De resultaten worden in onderstaand staatje weergegeven.

Verkoopingen van boerderijen.

	Verkochte oppervlakte in ha.		Gemiddelde prijs per ha.	
	1936	1937	1936	1937
Zeeklei met akkerbouw gemengd bedrijf	1.784,78.16	1.738,36.—	f 1.777,—	f 2.090,—
Weidestrekken ...	1.804,88.55	2.036,71.44	„ 1.549,—	„ 1.877,—
Zandgronden ...	2.220,19.76	2.313,70.05	„ 1.276,—	„ 1.653,—

Hoewel men met recht kan betwijfelen, of het noemen van een gemiddelden prijs veel representatieve waarde heeft, in verband met de zeer uiteenlopende kwaliteit van den grond, ook in elke afzonderlijke groep is een gemiddelde toch als vergelijkingscijfer voor ons doel heel bruikbaar. Uit deze gegevens blijkt een belangrijke stijging van de landprijzen in één jaar.

Om den loop der prijzen op korter termijn dan een jaar te analyseeren, werd een voortschrijdend halfjaarlijksch gemiddelde van maand tot maand berekend. De gegevens, aldus berekend door de Afdeling Economische Landbouwvoorlichting van het Departement van Economische Zaken, nemen wij in het volgende staatje over:

Halfjaar	Zeekleigronden		Weidestrekken		Zandgronden	
	Bedrag per ha.	Verhoudingsgetal	Bedrag per ha.	Verhoudingsgetal	Bedrag per ha.	Verhoudingsgetal
Nov. '35-Apr. '36	f 1.688	100,0	f 1.493	100,0	f 1.318	100,0
Dec. '35-Mei '36	„ 1.668	98,8	„ 1.508	101,0	„ 1.319	100,1
Jan. '36-Juni '36	„ 1.706	101,1	„ 1.501	100,5	„ 1.359	103,1
Febr. '36-Juli '36	„ 1.644	97,4	„ 1.496	100,2	„ 1.422	107,9
Mrt. '36-Aug. '36	„ 1.669	98,9	„ 1.561	104,6	„ 1.383	104,9
Apr. '36-Sept. '36	„ 1.724	102,1	„ 1.495	100,1	„ 1.292	98,0
Mei '36-Oct. '36	„ 1.735	102,8	„ 1.529	102,4	„ 1.113	84,4
Juni '36-Nov. '36	„ 1.804	106,9	„ 1.550	103,8	„ 1.177	89,3
Juli '36-Dec. '36	„ 1.820	107,8	„ 1.596	106,9	„ 1.231	93,4
Aug. '36-Jan. '37	„ 1.885	111,7	„ 1.566	104,9	„ 1.256	95,3
Sept. '36-Feb. '37	„ 1.913	113,3	„ 1.576	105,6	„ 1.281	97,2
Oct. '36-Mrt. '37	„ 1.924	114,0	„ 1.660	111,2	„ 1.332	101,1
Nov. '36-Apr. '37	„ 1.967	116,5	„ 1.751	117,3	„ 1.418	107,6
Dec. '36-Mei '37	„ 1.981	117,4	„ 1.766	118,3	„ 1.514	114,9
Jan. '37-Juni '37	„ 1.975	117,0	„ 1.795	120,3	„ 1.516	115,0
Febr. '37-Juli '37	„ 1.979	117,2	„ 1.853	124,1	„ 1.566	118,8
Mrt. '37-Aug. '37	„ 2.097	124,2	„ 1.816	121,6	„ 1.630	123,7
Apr. '37-Sept. '37	„ 2.082	123,3	„ 1.806	121,0	„ 1.665	126,3
Mei '37-Oct. '37	„ 2.092	123,9	„ 1.704	114,1	„ 1.691	128,3
Juni '37-Nov. '37	„ 2.156	127,7	„ 1.874	125,5	„ 1.698	128,8
Juli '37-Dec. '37	„ 2.241	132,8	„ 1.913	128,1	„ 1.742	132,2

Hieruit laat zich aflezen, dat de prijzen in het gebied van de zeeklei en in de weidestrekken gedurende de eerste helft van 1936 vrijwel constant bleven, terwijl zij daarna in vrijwel gelijkmatig tempo zonder onderbreking zijn gestegen tot ongeveer 30 pCt. boven de waarde in de basisperiode. De prijzen van de zandgronden vertoonen een eenigszins afwijkend beeld. Het eerste halfjaar loopen de prijzen iets op, maar

¹⁾ De Economische Toestand van den Landbouw in 1936/1937 en andere onderwerpen, 1938, pag. 55.

in de tweede helft van 1936 dalen ze belangrijk onder de prijzen in de basisperiode. Pas in 1937 zet dan de stijging weer in, die de prijzen snel brengt op hetzelfde niveau als de prijzen van den grond op de klei en in de weidegebieden.

Gerekend vanaf de eerste helft van 1936 tot de tweede helft van 1937 zijn de prijzen dus gemiddeld ruim 30 pCt. gestegen.

Een poging tot verklaring.

Evenals elk ander kapitaalgoed ontcent de grond zijn waarde aan de kapitalisatie van zijn opbrengst, d.w.z. de waarde van den grond is gelijk aan de som der contante waarde van alle toekomstige opbrengsten. Wel oefenen de momenteele opbrengst en de nabije vooruitzichten den grootsten invloed uit, daar de contante waarde kleiner wordt naarmate de opbrengsten nog verder in het verschiet liggen en ook omdat het economisch gezichtsveld beperkt is. Bij de kapitalisatie zijn rentevoet en opbrengst de bepalende factoren.

De daling van den rentevoet.

De rentevoet, dien men bij de kapitalisatie van den grond als basis neemt, staat in nauw verband met den algemeenen rentevoet op de kapitaalmarkt. Afwijkingen zijn evenwel mogelijk.

De belegger ziet waarschijnlijk in tijden van oorlogsgevaar en monetaire onzekerheid²⁾ het risico van de hoofdsom relatief kleiner voor kapitaal in grond belegd, dan voor kapitaal belegd in staatsobligaties en hypotheaire leeningen. De landbouwer, die zichzelf een arbeidsgelegenheid wil verschaffen, kan bij het groote tekort aan cultuurgrond ook een hooger prijs voor den grond willen besteden dan overeenkomt met de kapitalisatie van de opbrengst tegen den algemeenen rentevoet.

Uit beide gevallen blijkt, dat de rentevoet voor kapitaal belegd in grond kan liggen beneden den algemeenen rentevoet voor kapitaal en bovendien ermee in zijn loop kan divergeeren. Deze rentevoet van den grond is moeilijk te bepalen. Waarschijnlijk geeft de loop van de hypotheekrente nog de beste aanwijzingen voor de daling van den betreffenden rentevoet, al is dan ook afwijking naar beneden waarschijnlijk.

Na het loslaten van den gouden standaard in September 1936 is er een algemeene rentedaling ingetreden. Ook de hypotheekrente is gedaald. Het is evenwel moeilijk aan te geven, hoeveel deze daling exact bedraagt, daar de rentevoet zeer uiteenloopt van in hetzelfde jaar gesloten hypotheeken, o.a. in verband met de mate van zekerheid, die het onderpand biedt.

Beschouwt men quantitatief de verdeling van de hypotheaire inschrijvingen naar den rentevoet in de kringen van bewaring van de hypotheeken en het kadaster, waar de hypotheeken op landelijke eigendommen van overwegenden invloed zijn, dan kan men constateeren, dat het beeld van de verdeling in 1937 vergeleken met 1936 een verschuiving heeft ondergaan, die overeenkomt met een daling van den rentevoet van ruim een ½ pCt.³⁾

Dit betreft de gemiddelde rente in het geheele jaar 1936 en 1937, terwijl wij eigenlijk vergelijken moeten de hoogte van de hypotheekrente in het eerste halfjaar van 1936 en het tweede halfjaar van 1937. De statistiek van de hypotheekrente in Nederland, welke in de E.-S.B.⁴⁾ gepubliceerd wordt, geeft maandelijksche cijfers. De hypotheekrente blijkt gedurende 1936 vrijwel stabiel op 4½ pCt. te hebben gestaan. In 1937 begint een gelijkmatige daling, die het heele jaar voortduurt; het gemiddelde van de tweede helft van 1937 ligt iets beneden 4 pCt. De gegevens uit de

²⁾ Men hoort bijv., dat inwoners van België en Frankrijk boerderijen koopen in Zeeuwsch-Vlaanderen.

³⁾ Statistiek van het Grondkrediet, 1937, Centraal Bureau voor de Statistiek.

⁴⁾ Zie bijv. blz. 878 van dit nummer.

statistiek van de E.-S.B. hebben betrekking op alle hypotheeken. Er schijnt evenwel geen aanleiding te zijn om een geringere daling van de rente van hypotheeken op landerijen aan te nemen; eerder het tegendeel.

Een daling van den rentevoet met een $\frac{1}{2}$ pCt. verklaart een stijging van de kapitalisatiewaarde met $12\frac{1}{2}$ pCt.; een daling van $\frac{1}{4}$ pCt. zou zelfs een stijging der waarde met 20 pCt. rechtvaardigen. Het is een algemeen bekend feit, dat in den laatsten tijd een groote belangstelling bestaat voor belegging van kapitaal in land. Naast rendementoverwegingen speelt zeker ook het verlangen een rol risico's voor de hoofdsom te ontwijken.

De stijging van de opbrengst.

Als beste maatstaf voor de *netto-opbrengst van den grond* kan de pachtprijs na aftrek van polder-, waterschaps-, grondlasten, verzekeringspremie, afschrijving en kosten van onderhoud worden genomen. De gegevens, afkomstig van de vele boekhoudbureaux op landbouwgebied, die ook door den Economischen Landbouwvoorlichtingsdienst zijn bewerkt, geven alleen de bruto-pachtprijzen, terwijl ook uit de andere gegevens niet de netto-pachtprijs berekend kan worden. Daar men evenwel het af te trekken bedrag practisch als constant mag beschouwen, kan men aannemen, dat de netto-pachtprijs absoluut met eenzelfde bedrag verandert als de bruto-pachtprijs.

Gemiddelde pacht of geschatte pachtprijs. ¹⁾
(Uitgaven in guldens per ha.)

Jaren	Zeeklei	Weidestrekken	Zandgronden
1932-1933 ..	82	81	57
1933-1934 ..	84	79	53
1934-1935 ..	82	71	50
1935-1936 ..	84	70	49
1936-1937 ..	76	70	51

¹⁾ Ter oriëntering geven wij in dit en het volgend staatje de cijfers van meer dan twee jaren.

Deze cijfers geven niet het beeld van stijgende opbrengsten van den grond. Daar de pachtprijzen veelal voor een langeren termijn dan één jaar — een gemiddelde termijn is moeilijk te schatten — bepaald worden, zou een stijging van den pachtprijs ook niet ten volle uitkomen in een gemiddelde van alle lopende pachtprijzen. Het is jammer, dat de cijfers over 1937/'38 nog niet bekend zijn. Voor de kooprijzen in het jaar 1937 zijn deze van het meeste gewicht. De pachtprijs wordt gewoonlijk voor het begin van het nieuwe pachtjaar overeengekomen en beïnvloedt dus reeds in dat jaar de kooprijzen.

De pachtprijzen zijn voor een groot deel weer een reflex van de bedrijfsuitkomsten van het jaar, in hetwelk de pachtovereenkomst gesloten wordt, zoodat de bedrijfsuitkomsten van 1936/'37 wellicht ten naastenbij de ontbrekende gegevens over de pacht in 1937/'38 kunnen vervangen.

Netto-opbrengst in guldens per ha.

Gebied	1932/ 1933	1933/ 1934	1934/ 1935	1935/ 1936	1936/ 1937
Zeeklei met akkerbouw- en gemengd bedrijf..	- 22,51	33,07	49,30	18,81	59,07
Weidestrekken	- 20,72	15,51	4,05	23,55	57,73
Zandgronden	- 34,99	10,93	- 4,91	13,86	60,38

Deze *netto-opbrengst van het bedrijf* — te onderscheiden van de netto-opbrengst van den grond — is het overschot boven pacht en rente voor het bedrijfskapitaal, evenwel is geen vergoeding in rekening gebracht voor het werk door den ondernemer verricht en evenmin voor den arbeid van diens echt-

genoote en minderjarige inwonende gezinsleden.

De cijfers van 1936/'37 laten een belangrijke stijging zien en zullen ongetwijfeld een verhooging van de nieuw bepaalde pachtprijzen tengevolge gehad hebben, hoewel niet voor het volle bedrag. De gemiddelde grootte van de bedrijven op de zeeklei was 37 ha, in de weidestrekken 22 ha en op de zandgronden 14 ha. Dat wil zeggen, dat de totale belooning voor den arbeid van den pachter, zijn vrouw en minderjarige gezinsleden in het betrekkelijk gunstige jaar 1936/'37 gemiddeld op de zeeklei $37 \times 60 = f 2220$, op een weidebedrijf $22 \times 58 = f 1276$ en op den zandgrond $14 \times 60 = f 840$ bedroeg. Een jaar tevoren waren deze cijfers respectievelijk slechts $f 700$, $f 550$ en $f 210$. De belooningen in 1935/'36 zijn niet van dien aard, dat men de geheele verhooging in 1936/'37 aan pacht zou kunnen afstaan. De pachtprijs in de jaren vóór 1936/'37 is waarschijnlijk meer bepaald door hoop op een betere toekomst, dan door de bedrijfsresultaten in de voorafgaande jaren. Het is dan ook niet aannemelijk, dat, toen de betere toekomst in 1936/'37 zich begon te verwerkelijken, dit tot een evenredige verhoging van den pachtprijs heeft geleid.

Waarschijnlijk heeft ook de nieuwe pachtwet van den 31sten Mei 1937 onbedoeld een stimulans gegeven tot hogere pachtprijzen. Het continuatierecht zal ongetwijfeld meebrengen, dat er de eerste jaren na het in werking treden der wet minder gelegenheid zal bestaan een boerderij te pachten. Er was daardoor een begrijpelijke drang zich van een goede boerderij te voorzien, vóór de wet in werking zou treden. Hierbij zal wel eens minder op de hoogte van den pachtprijs gelet zijn, daar velen wel de stille hoop gekoesterd zullen hebben, dat de toetsing van het pachtcontract, onder de nieuwe wet op „buitensporige verplichtingen” en de mogelijkheid van „redelijk bestaan”, aanleiding zal geven tot verlaging van de pachtsom voor de resteerende jaren.

Een stijging van de pachtprijzen ligt wel voor de hand, maar hoeveel deze uitmaakt valt moeilijk te begroeten ⁵⁾.

Neemt men aan, dat de verhoging van den pachtprijs ongeveer de helft van de stijging der netto-opbrengst heeft bedragen, dan is dit bedrag ruim voldoende om de stijging der grondprijzen, voorzover die niet veroorzaakt kan zijn door de daling van den rentevoet, te verklaren.

Het blijkt dus, dat men aan beide factoren — daling van den rentevoet en stijging van de opbrengst van den grond — beteekenis moet toekennen voor de verklaring van de stijging der prijzen van boerderijen met globaal 30 pCt. van begin 1936 tot het tweede halfjaar van 1937 ⁶⁾.

Slotopmerking.

In het bovenstaande hebben wij slechts getracht een aannemelijke verklaring te vinden voor de opmerkelijke prijsstijging van den cultuurgrond. De dieperliggende factoren, die de *absolute hoogte* van de prijzen bepalen, zijn niet geanalyseerd, terwijl ook de beteekenis van de hooge grondprijzen voor den economischen toestand van den Landbouw buiten beschouwing bleven.

J. HORRING.

⁵⁾ Na het schrijven van dit artikel kregen wij gegevens onder oogen van de Coöp. Centrale Landbouwboekhouding in Friesland over het boekjaar 1937/'38, die in vergelijking met het jaar 1936/'37 een *gemiddelde* stijging der pacht van $f 5$.— per ha vertoonen.

⁶⁾ Vermoedelijk staat het afwijkende beeld, dat het prijsverloop van zandgronden vertoont in de tweede helft van 1936, in verband met den minder gunstigen toestand in het gemengde zandbedrijf, als gevolg van de vermindering en tenslotte afschaffing der denaturatietoelagen voor rogge.

CONCENTRATIE IN HET HYPOTHEEK-BANKWEZEN.

De voorgestelde fusie tusschen de Westlandsche, de Zuid-Hollandsche en Zuider Hypotheekbank werpt opnieuw een licht op de moeilijkheden, waarmede de hypotheekbanken als groep op het oogenblik te kampen hebben en waartegen slechts één middel, verlagings van de onkosten in den ruimsten zin des woords, is opgewassen.

Positie van de hypotheekbanken op de hypotheekmarkt.

Alvorens op de concentratiebeweging in het bijzonder in te gaan, is een korte schets van de huidige verhoudingen op de hypotheekmarkt van beteekenis. In de toelichting, waarin de genoemde hypotheekbanken de samenwerking motiveeren, wordt het volgende opgemerkt: „de omstandigheid, dat de lage rentestand op den duur zijn invloed op de rentemarge tusschen hypotheek en pandbrieven — de basis van het bedrijf — nog meer zal doen gevoelen, noopt het hypotheekbankbedrijf alle middelen aan te wenden, die kunnen strekken tot een meer economische en doeltreffende organisatie.”

De sterk gedaalde hypotheekrente is een gevolg van de daling van den algemeenen rentestand en van de ontwikkeling op de markt voor hypotheek en woningen. In het kort is de toestand zoodanig, dat de vraag naar hypotheek gering en het aanbod groot is. De verminderde vraag naar hypotheek vloeit voornamelijk voort uit den aankoop van huizen door verschillende levensverzekeringmaatschappijen en fondsen en uit de sterk gedaalde bouwbedrijvigheid in de laatste jaren.

Tegenover de verminderde vraag staat een vergroot aanbod van gelden op de hypotheekmarkt. De toenemende vermogens van institutioneele beleggingsinstellingen en de geringe bereidheid tot belegging in vaste rentedragende fondsen op langen termijn vermeerderen het aanbod en verscherpen daardoor den concurrentiestrijd op de hypotheekmarkt.

Daarbij komt, dat deze markt in de laatste jaren waarschijnlijk geen uitbreiding heeft ondergaan. Een onderzoek, dat wij naar den omvang van de hypotheekmarkt hebben ingesteld — welk onderzoek voor een deel op schattingen is gebaseerd — heeft tot het resultaat geleid, dat de jaarlijks uit aflossingen vrijgekomen bedragen in de laatste jaren ongeveer gelijk zijn aan de totale vraag naar nieuwe hypotheek, zoodat nieuwe geldmiddelen op de hypotheekmarkt alleen ondergebracht kunnen worden door verdringing van oude middelen, die op de een of andere wijze vrijkomen ¹⁾.

Dit proces van verdringing is reeds geruimen tijd aan den gang en leidt tot uitschakeling van de duurste credietgevers: in het algemeen de hypotheekbanken. De onderstaande tabel werpt hierop een duidelijk licht.

Positie der hypotheekbanken.

(In miljoenen Guldens.)

	Hypothecaire vorderingen ¹⁾	Uitgegeven pandbrieven ¹⁾	In omloop zijnde pandbrieven ²⁾
1925	749	729	669
1929	944	915	902
1931	1.056	1.010	996
1932	1.044	1.013	999
1933	1.032	1.002	987
1934	1.014	984	975
1935	960	936	922
1936	919	912	901
1937	855	856	850

¹⁾ Ontleend aan „De Kroniek” van Dr. Sternheim. Cijfers hebben betrekking op binnenlands werkende hypotheekbanken.

²⁾ Uitstaande pandbrieven van in Nederland werkzame hypotheekbanken volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek.

¹⁾ Voor een uitvoeriger beschouwing verwijzen wij naar onze artikelen in E.-S.B. van 22 en 29 Juni jl.

De eerste twee kolommen wijzen erop, dat de hypotheekbanken als groep ook hypotheek hebben afgesloten uit andere dan met pandbrieven opgenomen middelen, nl. uit de eigen middelen (gestort kapitaal en reserves). Volgens „De Kroniek” van 1 Nov. jl. bedroegen het gestorte kapitaal en de reserves te samen op einde 1937 f 63 miljoen, hetgeen een extra waarborg voor pandbriefhouders van ongeveer 7½ pCt. is. Beschouwt men het geheele aandeelenkapitaal als waarborg, dan is dit percentage ongeveer 18 pCt., hetgeen een bewijs is van de kracht van de hypotheekbanken als groep.

Sedert 1931 zijn de hypothecaire vorderingen met f 200 miljoen of ongeveer 20 pCt. gedaald. Thans zijn deze vorderingen gelijk aan de uitgegeven pandbrieven, hetgeen een gevolg is van de stijging van de ingekochte onderpanden en van de stijging van de kasmiddelen.

Positie van de hypotheekbanken op de woningmarkt.

Het vraagstuk van de hypothecaire credietverleening kan niet uitsluitend kwantitatief worden gezien; de kwalitatieve zijde is verreweg het belangrijkste. In dit opzicht verkeerden de hypotheekbanken als groep in een minder gunstige positie. Als relatief duurste credietgevers hebben zij na den oorlog crediet verleend op onderpanden (o.a. groote huizenblokken), welke na 1929/30 sterk in waarde zijn gedaald. Bovendien hebben zij zich vooral geïnteresseerd in de groote steden, waar de huurdaling waarschijnlijk het grootst is geweest. Het sterk gestegen bedrag der ingekochte onderpanden wijst duidelijk op de huidige moeilijkheden.

Balanswaarde der ingekochte onderpanden ¹⁾.

1925	1.3 miljoen gulden
1929	0.7 „ „
1930	0.8 „ „
1932	2.3 „ „
1935	12.9 „ „
1937	20.4 „ „

¹⁾ Volgens „De Kroniek” van Dr. Sternheim van 1 Nov. 1938.

Het is zeer de vraag, of hiermede de moeilijkheden voldoende uitkomen. Immers, het is mogelijk, dat er nog verborgen verliezen ²⁾ aanwezig zijn. Dit klemt te meer, waar de huurdaling volgens de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek nog niet tot staan is gekomen. Sedert de depreciatie van den Gulden is de algemeene huurindex nog met 2½ pCt. gedaald.

Ondanks de huurdaling, is er hier en daar wel een stijging van den prijs van huizen te constateeren, maar deze stijging is niet algemeen en beperkt zich voor een belangrijk deel tot de nieuwe huizen. Daarentegen vindt, vooral bij de oude huizen, nog een voortdurende waardedaling plaats.

Verschillen tusschen de afzonderlijke hypotheekbanken.

Tot dusverre is er sprake geweest van de hypotheekbanken als groep. Men moet zich echter op dit gebied hoeden voor generaliseeren. Alle hypotheekbanken verkeerden niet in dezelfde positie. Sommige hebben relatief weinig kwade posten, zijn minder sterk bij de groote steden geïnteresseerd, zijn in staat geweest om de rente van haar pandbrieven geleidelijk te verlagen enz.

Het verschil tusschen de sterke en zwakke hypotheekbanken is nu reeds eenigszins zichtbaar, maar bij het aanhouden van den lagen rentestand en de moeilijkheden op de woningmarkt zal de scheidlijn waarschijnlijk nog scherper worden. Men moet name-

²⁾ Een gewoon verschijnsel is op het oogenblik de achterstand in aflossingen, het cederen van huizen aan de hypotheekbank of het in administratie nemen der onderpanden door de hypotheekbank.

lijk rekening houden met het feit, dat de verschuivingen op de hypotheekmarkt zich niet plotseling voltrekken met het oog op den duur van de hypotheekcontracten. Daaruit vloeit ook voort, dat de hypotheekbanken, die de rente van haar pandbrieven snel hebben verlaagd in een gunstiger positie verkeerden, omdat de rente van een deel van de uitstaande hypotheeken nog op een hogere basis staat.

De snellere daling van de pandbriefrente dan de rente van de hypotheecaire vorderingen heeft ertoe geleid, dat in 1937 de rentemarge sterk is gestegen. Deze toestand is echter tijdelijk en gerekend moet worden met een inkrimping van deze marge. Daarbij komt, dat deze marge grooter moet zijn dan normaal, omdat een deel van de verliezen daaruit bestreden wordt.

Voordeelen van de concentratie.

Een verlaging van de rente van de pandbrieven is een levenskwesitie voor de hypotheekbanken. Dit is een van de belangrijkste redenen voor de concentratiebeweging. Hoe krachtiger de hypotheekbank, hoe meer zij de rente van haar pandbrieven in overeenstemming kan brengen met de rente van staatsobligaties. De positie van een hypotheekbank wordt echter niet alleen bepaald door de kwaliteit van de onderpanden, waarop zij crediët heeft verleend, maar tevens door de marge tusschen bruto opbrengsten en onkosten. Twee posten zijn in dit verband van speciale beteekenis:

- 1o. de verminderende marge tusschen hypotheekrente en pandbriefrente;
- 2o. de algemeene onkosten.

Tengevolge van den dalenden rentestand is aan den eersten factor niets te veranderen en daarom zal aan een verlaging van de algemeene onkosten niet zijn te ontkomen. Concentratie brengt hier aanzienlijke voordeelen, vooral indien meerdere hypotheekbanken zich tot een grootere vereeniging, zooals o.a. in het geval van de bovengenoemde drie hypotheekbanken. Dan kan volstaan worden met één hoofdkantoor en één bijkantoor in plaatsen, waar anders meerdere kantoren zouden zijn gevestigd. Ook op den buitendienst — een belangrijk onderdeel van het hypotheekbedrijf — kunnen door samenvoeging aanzienlijke kosten bespaard worden, vooral wanneer het geographische arbeidsterrein van de zich vereenigende instellingen voor een deel hetzelfde is.

Tenslotte zal ook op het personeel in den binnendienst bezuinigd kunnen worden. In dit verband trekt het bij de genoemde fusie de aandacht, dat de in functie zijnde 5 directeuren en een gedelegeerd-commissaris aanblijven, maar dat binnen vijf jaren de directie geleidelijk tot 3 leden zal worden teruggebracht in verband met den leeftijd van enkele directeuren. Op dit punt ligt waarschijnlijk een belangrijke factor in de concentratiebeweging. Immers, bezuiniging kan niet alleen verkregen worden op kantoren, buitendienst, lager personeel enz., maar zal ook bij de leiding gevonden moeten worden.

Belemmeringen voor de concentratiebeweging.

De concentratiebeweging in het hypotheekbankwezen heeft zich in de laatste jaren beperkt tot een fusie van gelijkwaardige instellingen (de thans aanhangige fusie en de fusie van de Friesch-Groningsche Hypotheekbank met de Nederlandsche Hypotheekbank in 1937). Het schijnt ons echter bij het aanhouden van den lagen rentestand en van de moeilijkheden op de woningmarkt noodzakelijk, dat de concentratiebeweging zich ook uit in het overnemen van kleinere instellingen door grootere, omdat alleen op deze wijze de hypotheekbanken als groep haar positie op de hypotheekmarkt kunnen handhaven. Dan wordt echter de situatie van geheel anderen aard, omdat niet te verwachten is, dat het vraagstuk van de leiding op dezelfde vlotte wijze kan worden opgelost als bij de bovengenoemde twee gevallen.

v. d. V.

DE TRANSFERREGELING EN HAAR VOORGESCHIEDENIS.

Inleiding.

In de publicaties over de transferovereenkomst met Duitschland in Economisch-Statistische Berichten zoowel als in de dagbladders, heb ik, hoe belangrijk deze beschouwingen op zichzelf ook mochten zijn, een overzicht van de historische ontwikkeling gemist.

Het komt mij daarom voor, dat, door den opbouw in herinnering te brengen, de critiek, die uit de kringen van de kapitaal- of huizenbezitters naar voren komt, veel beter begrepen zal worden.

Publicaties, die alleen de veranderingen sedert de voorgaande overeenkomst de revue laten passeeren, geven een niet geheel volledig beeld. Men dient te bepalen, hoe de situatie bij het kapitaal- en goederenverkeer was in de jaren 1931 resp. 1933 om dan te vergelijken, welke verhoudingen thans bestaan.

Sonderkonto en Treuhaenderkonto.

Tusschen 1924, toen de Mark gestabiliseerd was, en 14 Juli 1931, den dag waarop de financieele ineenstorting van Duitschland dreigde, zijn met dit land normale zaken gedaan, zoowel in goederen als op het gebied van het kapitaalverkeer. De exporteurs calculeerden in hun goederenprijs een mogelijk delcredere-risico, de kapitalist bedong hiervoor een hogere obligatie- of hypotheekrente.

Na 14 Juli 1931 ontwikkelde de toestand zich zodanig, dat de kapitalist geen nieuwe credieten meer aan Duitschland verstreekte, doch trachtte terug te trekken wat mogelijk was. De exporteur ging echter met de goederenleveranties door.

Tengevolge van het in werking treden van de deviezenbepalingen in Duitschland werd de import aldaar reeds spoedig gecontingenteerd. De Nederlandsche exporteur wist dus, dat hij bij leveringen, die het bedrag van het contingent van zijn afnemer te boven gingen of in het geheel niet door een contingent gedekt werden, een sterk verhoogd risico liep. Toch leverde hij voor groote bedragen goederen naar Duitschland, die eventueel slechts over het z.g. „Sonderkonto” bij De Nederlandsche Bank afgewikkeld zouden kunnen worden. Dit onafgerekende saldo nam weldra zulke afmetingen aan, t.w. ca. 65 millioen Reichsmark, dat de Regeering het voor haar taak hield, een waarschuwing tot de exporteurs te richten en er op attent te maken, dat het afrekenen door De Nederlandsche Bank afhankelijk was van de vraag naar Reichsmark, hetgeen deze exporteurs natuurlijk van den aanvang af reeds wisten of althans konden weten.

De export nam echter allermint af; de exporteurs werden verder gesteund door de Regeering, omdat, nadat het Sonderkonto vol was, het z.g. „Treuhaenderkonto” werd ingericht, waardoor de op vrij riskante wijze opnieuw gegeven goederencredieten van ca. 35 millioen Reichsmark in bescherming genomen werden.

Men heeft tegen deze wijze van beschouwen der historische ontwikkeling wel aangevoerd, dat de exporteur en ook hij, die als normaal bedrijf diensten aan Duitschland bewees in expeditie- of ander bedrijf, toch niet, zonder tot liquideeren over te gaan, deze transacties konden staken, zonder hun vorderingen in gevaar te brengen. Ook stelt men wel, dat de tegenstelling, in het bovenstaande tusschen de credietverleening van den kapitalist en den exporteur gemaakt, mede in zooverre niet geheel juist zoude zijn, dat voor den exporteur de eenige weg om zijn vordering binnen te krijgen zou zijn het telkenmale vernieuwen van zijn eens gegeven voorschot, om zoodoende uit de winst op de aan die vernieuwingen ten grondslag liggende transacties geleidelijk aan een

fonds te vormen, waaruit een eventueel geheel of gedeeltelijk verlies van de hoofdsom zou kunnen worden bestreden.

Hoewel dit naar het voorkomt tot op zekere hoogte juist moge zijn voor alle exporteurs (niet alleen de Nederlandsche!) op Duitschland als geheel gezien, komt het mij toch voor, dat deze redeneering voor het onderwerp, dat ons thans bezig houdt, van weinig belang is te achten. Immers, elke exporteur, voorzover hij zijn handelstransacties heeft weten te beperken tot *volkomen solvabele* afnemers — en alleen die handelaren verkeerden in een vergelijkbare positie t.o.v. de voorzichtige beleggers — is reeds jaren in de gelegenheid geweest zijn afzet op andere landen te richten en de relaties in Duitschland af te wikkelen.

Intusschen zaten de banken, die credieten met korten looptijd aan Duitschland gegeven hadden, niet stil en in 1933 kwam het z.g. „Deutsches Kreditabkommen” (Stillhalte-overeenkomst) tot stand. Deze overeenkomst voorzag in het geleidelijk terugtrekken van bankcredieten, de mogelijkheid van overdracht van deze belangen en de rentebetaling.

De clearing ingesteld.

Daarna, op 1 Juli 1933, kwam de eerste transferovereenkomst tot stand, t.w. betaling van het volle rentepercentage, waarvan echter slechts 50 pCt. in contanten en 50 pCt. gedacht als terugbetaling op de hoofdsom.

Dit laatste is echter nooit doorgevoerd en op 24 September 1934 trad de Clearingovereenkomst in werking, waaraan de transferovereenkomst ondergeschikt werd gemaakt. Practisch werd toen de volgende situatie geschapen:

a. De banken, die zichzelf tot preferente crediteuren van Duitschland hadden gemaakt, werden beschermd en de Stillhalte-overeenkomst bleef onaangetaast. Bovendien werd de rentedienst, buiten de Konversionskassa om, over de Clearing geleid.

b. De betaling van het goederenverkeer werd geregeld, terwijl de vorderingen van ca. 100 millioen Reichsmark voor leveringen ná 14 Juli 1931 en vóór 24 September 1934 (zie hetgeen hierboven over Sonder- en Treuhaenderkonto is gezegd) over de Clearing werden afgerekend.

c. Houders van obligatie- en hypothecaire vorderingen, particuliere credieten, deelnemingen en huizenbezitters kregen slechts gedeeltelijke rente, resp. huren of pachtbetaling, terwijl over de hoofdsom niet werd gesproken. Het merkwaardige hierbij is, dat hun Deutsche debiteuren de volle oorspronkelijk overeengekomen rente aan de Konversionskassa moesten betalen. Dit instituut betaalt slechts het bij transferprotocol overeengekomen percentage uit en maakt met de rest, ten koste van de tot groep c. behoorende partijen, enorme winsten!

Verdere ontwikkeling.

In den loop van de jaren is de voor groep a. gemaakte regeling onveranderd gebleven.

De belanghebbenden bij groep b. zagen hun positie steeds verbeteren, omdat het rentepercentage, hetwelk voor groep c. werd vastgesteld, voortdurend lager werd.

Bovendien werd door den inkoop van een enorm bedrag aan Deutsche vorderingen bereikt, dat een niet meer zoo groot bedrag aan rente op de Clearing-cijfers behoefde te drukken. Dit heeft tot gevolg gehad, dat de exporteurs hun contingenten steeds ver groot kregen.

De verhoudingen onder groep c. zijn echter voortdurend slechter geworden. Het rentepercentage is steeds lager gesteld, terwijl de terugbetaling van de hoofdsom nog niet geregeld is. Vraagt men zich ech-

ter af, of de achteruitgang van hun positie het gevolg is van een wellicht te groot risico, hetwelk zij destijds — dus vóór 14 Juli 1931 — zouden hebben aangegaan, zoo meen ik deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Men kan toch, naar het mij voorkomt, bezwaarlijk beweren, dat de Deutsche debiteuren van hun groep van slechter gehalte zijn dan die, welke de exporteurs op 24 Sept. 1934 hadden. Obligatieleeningen aan concerns als Siemens & Halske, A.E.G., Rhein Elbe Union, enz., voor een bepaald aantal jaren op goudbasis verstrekt en door trustee-bepalingen, betaalkantoren in het buitenland e.d. gewaarborgd, kunnen, naar het mij toeschijnt, zeker niet slechter geëvalueerd geacht worden dan de credieten verstrekt aan bekende Deutsche importeurs van zuivelproducten of groenten. Niettemin heeft onze Regeering een scheiding gemaakt en de exporteurs voor de geriskeerde hoofdsommen beschermd, doch de kapitaalbezitters aan hun lot overgelaten.

De kapitaalbezitters het kind van de rekening.

Uit het bovenstaande blijkt, naar het mij voorkomt, duidelijk, dat de belangen van de kapitaalbezitters van den aanvang der moeilijkheden met Duitschland af zijn opgeofferd aan die van den export. Het is den obligatie-, hypotheek- of huizenbezitter gegaan als een hond, dien men steeds een stuk van zijn staart coupeert.

Wel is het verschil in staartlengte sedert de vorige operatie niet groot, doch alle vorige coupures tezamen maken, dat het dier bijna zijn geheele pluim mist.

In het belang van de laatstgenoemde groep is voorts geen enkele maatregel genomen om te voorkomen, dat de waarde van dit bezit door de uitwerking der Deutsche deviezenbepalingen geleidelijk wegsmeelt. Het belang van ca. 1½ milliard op den datum van de enquête van De Nederlandsche Bank, t.w. Juni 1933, is thans practisch op minder dan $\frac{1}{10}$ deel van de oorspronkelijke waarde ingezakt.

Bij het optreden van een dergelijk groot verschil zal men moeilijk kunnen volhouden, dat de risicopremie, gecalculceerd in de wat hogere rente dan destijds elders gold, een dergelijk verlies kan opvangen.

Waarom dan wel de exporteurs geholpen moesten worden bij het incasseeren van hun vorderingen, die later ontstaan zijn en waarvoor zij toch ook een risicopremie in den goederenprijs hadden gecalculceerd, is mij niet recht duidelijk.

Ook gaat de vaak gemaakte vergelijking met den thans geldenden rentevoet van 3 pCt. voor goede Nederlandsche obligaties niet op. De stellers van deze vergelijking vergeten steeds opnieuw, dat in het eene geval de hoofdsom op den vervaldag prompt betaald zal worden, terwijl deze in het andere of in het geheel niet, of in Sperrmark wordt voldaan, dit terwijl de hoofdsommen slechts voor een bepaald aantal jaren (obligatieleeningen van 30 tot 50 jaar, hypotheeken van 5 tot 10 jaar) zijn verstrekt.

Na afloop van de besprekingen heeft de Regeering een uitvoerig verslag gepubliceerd; hierin wordt o.m. medegedeeld:

„Immers de Regeering heeft niet alleen rekening te houden met de belangen van één groep van de bevolking, doch met alle groepen.”

Het lijkt mij, na hetgeen hierboven betreffende de ontwikkeling tot den thans geschapen toestand is geconstateerd, volmaakt begrijpelijk, dat de bezitters van kapitaalvorderingen en huizen tot de conclusie komen, dat zij van dit opkomen voor hun belangen weinig hebben gemerkt.

J. M. BOOGBERT.

DENEMARKEN DE MODELBOERDERIJ VAN EUROPA.

Denemarken is in zeker opzicht te beschouwen als een groote modelboerderij op coöperatieven grondslag. De uitvoer van landbouwproducten bedroeg in 1937 1.094 miljoen Kronen, terwijl voor slechts 388 miljoen Kronen industrieproducten werden geëxporteerd. Onder deze laatsten wordt dan ook nog gerekend gecondenseerde melk, conserven, oliekoeken, dierlijke en plantaardige oliën en leder, welke export in elk geval zeer nauw verband houdt met landbouw en veeteelt. Zou men deze laatste artikelen onder producten van landbouw of veeteelt rekenen, dan zou de verhouding worden, landbouwproducten en producten daarmede verband houdende 1217 miljoen Kronen tegen zuiver industriele producten slechts 265 miljoen Kronen. Voor Nederland, toch ook een land met een zeer belangrijken export van landbouwproducten, nemen landbouwvoortbrengselen in dezen ruimen zin nog niet de helft van allen export in.

Coöperatieve bedrijfsvorm.

Gezien het groote aandeel van landbouw en veeteelt in de voortbrenging, is het derhalve gerechtvaardigd Denemarken tot op zekere hoogte te beschouwen als één groote modelboerderij.

De kenmerkende eigenschap van deze modelboerderij is, dat zeer veel geschiedt langs coöperatieven weg. De Deensche boerderijen, van de grootste tot de kleinste toe, zijn in coöperaties georganiseerd, die haar werkzaamheden uitstrekken zoowel over den aankoop van benodigdheden als ook den verkoop van de producten en verder tot practisch elken vorm van landbouwproductie. In Denemarken heeft men toegepast wat hier tegenwoordig ook zoo vaak wordt gehoord, dat de boeren ook bij de verwerking en bij den afzet van „hun” producten zelf de baas moeten blijven en in dit opzicht niet van de particuliere fabrikanten en handelaren afhankelijk moeten zijn.

De coöperaties vormen zodoende in Denemarken den grondslag, waarop het geheele systeem van den landbouw en de veeteelt rust. Dit was de kracht maar is ook het zwakke punt van den Deenschen landbouw.

Men moet met bewondering vervuld worden, als men ziet wat de Deensche boeren door coöperatie hebben weten te bewerken, maar tegelijkertijd moet men de vraag stellen, of de coöperatie aldaar niet de ruïneering van den boerenstand met zich zal brengen.

Wat toch is het geval?

Consequenties en gevaren van dezen organisatievorm.

Doordat alles coöperatief geschiedde, werden de individueele fabrikanten en handelaren uitgeschakeld of kregen geen kans zich te vestigen. Aan den anderen kant waren de leiders der coöperaties, welke buitengewone prestaties zij ook op hun naam hadden staan, toch niet degenen, die bij de vrije concurrentie in eigen bedrijf zich tot de grootvorsten van industrie en handel hadden opgewerkt. Altijd stond voorts het bestuur achter hen, om te remmen als er gevaarlijke experimenten dreigden te geschieden. Het „dek je op je voorman”, dat de dood is voor alle initiatief, moet ook in Denemarken toepassing gevonden hebben.

Dit heeft voor den Deenschen export en Deenschen landbouw zeer typische gevolgen gehad. Alleen op dien export, die niet te veel ondernemersinitiatief vereischte en, naar aller overtuiging, succes beloofde, werd alle kracht geconcentreerd.

Typeerend voor Denemarken is bijv. dat, geheel in tegenstelling met ons land, kaas, welke veel minder dan boter een uniform product is, bij den export een zeer onbetekenende rol speelt. Bedroeg de boterexport in 1937 355.3 miljoen Kronen, de kaasexport bracht het niet verder dan 9.4 miljoen Kronen.

Terwijl voorts in Nederland, dank zij den particulieren handelaar, een zeer groote variatie bestaat ten aanzien van de voornaamste landbouwexportproducten, bedroeg de export van bacon, boter en eieren in Dene-

marken alleen al meer dan de helft, in 1936 zelfs 58.8 pCt. van den totalen Deenschen export.

Mede daardoor werd deze export geconcentreerd op één of twee markten, (zie het volgende staatje):

	Export van Denemarken in miljoen kg in 1937.		
	Bacon	Boter	Eieren ¹⁾
Groot-Brittannië	178.2	115.7	60.4
Duitschland	2.2	34.7	17.7
België-Luxemburg	—	0.9	—
Frankrijk	—	0.2	—
Zwitserland	—	0.3	—
Andere landen	1.3	0.6	2.6

¹⁾ In miljoenen sneezen. Een snees is 20 stuks.

Als Engeland er den slag van te pakken krijgt om zelf bacon te gaan produceeren, of er wordt een procédé uitgevonden, waardoor de Dominions hun bacon zonder verlies van kwaliteit naar „the old country” kunnen vervoeren (welk procédé reeds schijnt te bestaan), of wanneer in Engeland de preferential duties of de invoerrechten hoog worden opgevoerd, of de invoer sterk wordt gecontingenteerd, als slechts één dezer mogelijkheden werkelijkheid wordt, stort de geheele Deensche landbouw ineen.

Dit is de groote les, welke Denemarken ons geeft. Laat het voor onze boeren, maar vooral ook voor de leiders van den landbouwcrisisdienst en voor degenen, die zoo hard propageeren om de crisismatregelen aan de landbouworganisaties over te dragen, een ernstige waarschuwing zijn.

Om het populair te zeggen: de coöperaties stappen gaarne in het bed door den particulieren handelaar opgemaakt.

Het snelle aanpassingsvermogen en de goede koopmanschap, die den particulieren handel eigen zijn, en mede den producent ten goede komen, zijn niet de sterkste zijden der coöperatie.

Als men coöperaties enz. de makkelijke, of schijnbaar makkelijke dingen laat opknappen, als men de coöperaties tot opslaghouders van tarwe maakt, of men laat een pas opgericht Strooverkoopbureau het overtollige stroo verkoopen, (wat overigens niet op een succes is uitgelopen), enz. enz., dan roomt men de bestaansmogelijkheid van den particulieren handel af en wordt deze in een hoek gedrukt en kan deze ook op ander terrein zijn functie niet meer naar behooren vervullen.

De positie van den Nederlandschen boer, met zijn groote verscheidenheid van voortbrengselen, welke productie mogelijk gemaakt werd, doordat de particuliere handel er afzet voor wist, is thans nog heel wat safer dan die van zijn Deenschen collega.

Men handhave de functie van den particulieren handelaar.

Laten de leiders van ons volk ervan doordrongen zijn, dat men terug moet gaan tot den tijd der Bataviëren en nog verder, als men zeggen wil, dat de productie primair en de handel slechts secundair is. De handel is even primair als de productie. De handelaar, die den afzet bezorgt, is precies even onmisbaar als de producent. Zonder handel is productie onbestaanbaar. Dat zijn waarheden, even eenvoudig als duidelijk. *Handel schept productie*. Het zou voor ons land en volk, en vooral voor onzen boerenstand, niet minder dan een ramp worden, als, via de overneming door de landbouworganisaties, de boeren gelegenheid zouden krijgen om langzamerhand de verwerking en den afzet van hun eigen producten aan den particulieren fabrikant en handelaar te ontnemen. Daarop zou deze overdracht aan de landbouworganisaties zonder eenigen twijfel op den duur uitloopen.

Geheel op zichzelf genomen zou het reeds immoreel zijn als de boeren, nu zij, dank zij groote offers van ons volk, van den ondergang werden gered, zouden trachten om, geheel onnoodig en tegen alle recht en rede in, een andere groep van ons volk het bestaan te ontroofen, door den handel en de nijverheid in landbouwproducten aan zich te trekken. Zulks zou bovendien of direct, of op den langen duur voor den landbouw fataal worden.

P. G. KNIBBE.

AANTEEKENINGEN.**De zichtbare suikervoorraden in de wereld.**

De zichtbare voorraden per 1 Oct. zijn volgens C. Czarnikow:

In tons	1938	1937	1936
Duitschland	544.000	163.000	207.000
Tsjecho-Slowakije	44.000	41.000	53.000
Frankrijk	172.000	155.000	267.000
Nederland	62.000	81.000	107.000
België	52.000	35.000	36.000
Hongarije	16.000	28.000	18.000
Polen	62.000	48.000	47.000
U.K. Geïmp. suiker	332.000	195.000	146.000
„ Binnenl. „	24.000	50.000	2.000
Europa	1.308.000	796.000	883.000
V.S. Alle havens	308.000	168.000	334.000
Cuba	1.188.000	1.066.000	914.000
Java	797.000	725.000	895.000
Totaal	3.601.000	2.755.000	3.026.000

De depotfractiebewijzen.

Rectificatie. Door een vergissing onzerzijds zijn bij het afdrucken van het artikel onder bovenstaanden titel van de hand van den heer W. Willems op blz. 844—847 van ons vorige nummer een paar woorden ingelascht, die niet van de hand van den schrijver zijn. Wij verzoeken daarom onzen lezers de in den eersten regel van de derde alinea van bedoeld artikel op blz. 844 voorkomende woorden „Alle overdrijving schaadte;” te willen schrappen.

INGEZONDEN STUKKEN.**HET VRAAGSTUK VAN DE EXPLOITATIE DER PEELMIJNVELDEN.**

Dr. A. de Graaff schrijft ons:

Dr. Ir. J. A. W. Muller publiceerde in uw nummers 1189 en 1190 een pleidooi voor de exploitatie der Peelmijnvelden. Zonder de bedoeling te hebben op deze artikelen uitvoerig in te gaan, veroorloof ik mij een paar opmerkingen, welke het, naar ik hoop, ook voor den niet-deskundigen lezer duidelijk zullen maken, op welke wankele gronden dit pleidooi steunt.

Het soortenprobleem.

In zijn eerste artikel wil Dr. Ir. Muller de wenschelijkheid van de ontsluiting betoogen, gebruik makende van een tabel over de ontwikkeling van het verbruik (blz. 765). Aannemende, dat deze cijfers juist zijn, wat overigens voor de principieele fouten in het betoog niet ter zake doet, becijfert hij de ontwikkeling van het verbruik, alsmede de maximale variaties, welke daarin kunnen optreden. Door optelling van deze cijfers wordt de laatste kolom verkregen, een kolom, welke gelijk de wijze van berekening aantoont, aangeeft het maximaal te verwachten gebruik.

Dr. Ir. Muller echter noemt deze kolom, zonder eenige nadere verdediging, „totaal vereischte productie-capaciteit”.

Het zal den aandachtigen lezer niet ontgaan zijn, dat hier een gedachtensprong is gemaakt, welke in een wetenschappelijk en in ieder geval zakelijk betoog niet onverklaard mag blijven. Dit zou slechts dan geoorloofd zijn, indien op het oogenblik de geheele binnenlandsche consumptie uit hier te lande voortgebrachte kolen werd gedekt en het buiten twijfel ware, dat zulks ook in de toekomst het geval zal zijn. Maar wat is het geval. De voor binnenlandsch verbruik ter beschikking gekomen hoeveelheid bedroeg in 1937 13.357.000 ton, waarvan 7.195.000 ton Nederlandsche kolen en 6.162.000 ton ingevoerde kolen. Van de Nederlandsche productie ad 14.321.000 ton werd juist de helft geëxporteerd, te weten 7.126.000 ton. Van dergelijke cijfers kan men zich maar niet afmaken door te zeggen: „indien wij aannemen... dat de Nederlandsche mijnen haar exportpositie niet zullen versterken...”? Want zelfs een leek kan begrijpen, dat dergelijke cijfers een karakteristiek geven van een bedrijf. De Nederlandsche mijnindustrie was

en is voor een groot gedeelte een exportbedrijf. Wij gaan niet de helft van de productie uitvoeren en bijna evenveel weer invoeren, indien dit dezelfde of soortgelijke kolen zijn. De 7 miljoen ton export betreft kolen van soorten, welke wij hier te veel voortbrengen, de 6 miljoen ton invoer soorten, welke wij hier niet of te weinig voortbrengen. Dergelijke eigenschappen van het bedrijf laten zich niet wegcijferen.

De schrijver meent voorts, dat zijn cijfers bewijzen, dat het tijdstip is aangebroken om met een Peelmijn aan te vangen. Wij plaatsen daarbij de volgende opmerkingen.

1. De berekende cijfers geven aan het maximaal te verwachten verbruik, niet de maximaal benodigde productie-capaciteit.

2. Door niets is aannemelijk gemaakt, dat verbruik en productie-capaciteit gelijk moeten zijn.

3. Door niets is bewezen, waarom aannemelijk is, dat de cijfers voor den uitvoer gelijk blijven; hetzelfde geldt t.a.v. den invoer.

4. Het soortenprobleem is volkomen verwaarloosd¹⁾, hoewel het een essentieel vraagstuk van den Nederlandschen mijnbouw is. De schrijver laat de vraag onbesproken, of de Peelmijnen dezelfde soorten zullen voortbrengen als de Nederlandsche mijnen, welke uitgeput raken. Evenmin bewijst hij, dat de Peelmijnen, die kolen zullen voortbrengen, welke tot dusverre ingevoerd worden, hetgeen toch noodig zou zijn, omdat anders noodzakelijk de invoer zou moeten stijgen, in verband met de toeneming van het verbruik van die soorten.

Zou het niet verantwoordelijker geweest zijn — het is maar een bescheiden suggestie — ter steuning van een betoog tot oprichting van mijnen in het Peelgebied ongeveer als volgt te werk te gaan:

Uit het verbruik, onderverdeeld in verschillende soorten, kan men voor ieder van die soorten een bepaalde ontwikkeling en een bepaald toekomstig verbruik vastleggen. De Nederlandsche productie, onderverdeeld langs verschillende soorten, zal zich eveneens langs bepaalde lijnen, beheerscht door den levensduur van de verschillende mijnen, bewegen. De Peelmijnen zullen, indien zij worden opgericht, eveneens bepaalde soorten voortbrengen, welke hierbij zijn te voegen. Vergelijking van het aldus gespecificeerde verbruik met de productie bewijst, van welke soorten wij alsdan nog tekort zullen komen (de soorten, welke oorzaak zijn, dat tot dusverre de helft werd geïmporteerd), voor welke soorten wij aan de vraag kunnen voldoen en tenslotte voor welke soorten wij zullen overhouden. Vervolgens moeten wij becijferen, hoe de export, welke maar geen toevallig overschot is, maar altijd een groot deel van de productie heeft opgenomen, zich zal ontwikkelen. Hebben wij deze factoren bepaald, die in werkelijkheid het wel en wee van onze mijnindustrie beheerschen, dan kunnen wij berekenen, hoe groot de toekomstige eventueel in het binnenland voort te brengen productie zal kunnen zijn en wat daarvan dan voor de Peelmijnen ter beschikking is. Waarbij als laatste vraag de kwestie moet worden bewezen, dat binnenlandsche productie, gegeven de positie van ons land, oeconomisch voordeliger is dan invoer. Op die wijze zal het mogelijk zijn een zakelijk en eenigszins gefundeerd oordeel te geven over de vraag, of de Peelmijnvelden nu in exploitatie moeten worden gebracht.

De rentabiliteitsverwachting.

Nu nog een enkel woord over de rentabiliteit, welke

¹⁾ Dezelfde fout betreffende de verwaarloozing van het soortenprobleem vindt men o.a. terug in het rapport over de uitvoering van openbare en aanschaffingswerken van het N.V.V., waarin op dezelfde oppervlakkige wijze de exploitatie van Peelmijnen wordt aangeprezen. Misleiding t.a.v. het soortenvraagstuk vindt men voorts in de laatste publicaties van de hand van den hoofdingenieur der mijnen, o.m. in een gedenkboek voor het regeeringsjubileum van H.M. de Koningin en in het laatste financieel economisch kwartaaloverzicht van de Amsterdamsche Bank.

de schrijver in het tweede artikel behandelt. Wij zouden hierbij willen opmerken, dat de rentabiliteit niet wordt bepaald door den kostprijs alleen, maar door de verhouding daarvan tot den opbrengstprijis van het product. Dit is geen theoretische muggenzifterij, maar een realiteit, welke uit de winstcijfers van de Nederlandsche mijnen duidelijk spreekt (zie jaarverslagen Staatsmijnen). Immers, de opbrengst van de kolen wisselt naar gelang van de soort sterk. Daarom heeft bijv. de Staatsmijn Wilhelmina ook in de diepste depressiejaren altijd winst opgeleverd, terwijl de Staatsmijn Maurits, die als de modernste van Europa geldt en het pronkstuk van de Nederlandsche mijnningen is, vrijwel jaar in jaar uit verlies heeft opgeleverd.

Daaruit volgt, dat het feit, dat de gemiddelde kostprijs van de kolen der Peelmijnen ongeveer gelijk zal zijn aan dien van de bestaande mijnen voor de rentabiliteit niets zegt. Wil de schrijver bewijzen, dat een dergelijk mijnencomplex rendabel is, dan zal hij moeten aangeven, welke soorten de mijnen voortbrengen en haar prijzen met den kostprijs moeten vergelijken. De les van de mijn Maurits, die een verliespost is geworden, moge voor ons als de steen voor den ezel zijn.

Prijsverwachting.

Tenslotte nog een opmerking, welke meer op gevoel dan op bewijs kan rusten. De schrijver zegt, dat de groothandelsprijzen op het oogenblik op een laagste peil zijn. Schrijver dezes meent dit te moeten betwisten voorzover het kolenprijzen betreft en verwacht hiervoor op den duur een verdere daling. Verschillende argumenten, welke ons echter te ver zouden voeren, zijn hiervoor aanwijsbaar.

Naschrift: Gedachtig aan het gezegde: „Du choc des idées jaillit la lumière” is het te waardeeren, dat de beschouwing van mijn hand over de ontwikkeling der Peelmijnvelden een critische pen in beweging bracht.

Het soortenprobleem.

De bezwaren van mijn opponent zijn in het kort samengevat de volgende: Voor het berekenen van den te verwachten afzet mag het soortenprobleem niet verwaarloosd worden, daar anders de begrippen verbruik en productiecapaciteit elkander, in verband met in- en uitvoer niet behoeven te dekken en wat betreft de rentabiliteit, dat deze bepaald wordt door de marge tusschen kostprijs en opbrengstprijis, welke laatste eveneens weer afhankelijk is van de soort kolen, die geproduceerd wordt.

In het bovenstaande wordt door Dr. De Graaff niet nader gedefinieerd, wat onder „kolensoorten” te verstaan is. Het is echter aan te nemen, dat hiermede bedoeld wordt, de rangschikking van de kolen volgens haar chemische samenstelling, i.e. het gasgehalte, en de hiermede in verband staande gebruiksmogelijkheid.

Het verwijt van schrijver van bovenstaande regels, dat aan mijn betoog een overweging van het soortenprobleem geheel vreemd zou zijn, moet ik ten eenenmale van de hand wijzen. Gezien de beperkte plaatsruimte, die mij bij het redigeeren van mijn beschouwingen ter beschikking stond, heb ik moeten volstaan met een verwijzing naar de resultaten van het Peelveldonderzoek, vastgelegd in het Eindverslag van den Rijksopsporingsdienst van delfstoffen (zie E.-S.B. blz. 789 bovenaan). Het zou te betreuren zijn, indien daardoor ten onrechte de indruk gewekt ware, dat mijnerzijds geen rekening werd gehouden met het soortenprobleem. Ten overvloede zij hier uitdrukkelijk vastgesteld, dat bij de ontginning van een eerste Peelmijn slechts sprake kan zijn van kolen met meer dan 20 pCt. gasgehalte en dat slechts een zeer gering en excentrisch gelegen gedeelte van het Peelmijnveld kolen van 14—20 pCt. gasgehalte bevat.

Deze feiten zijn overigens ook elders reeds duidelijk naar voren gebracht¹⁾ en het nut van een herhaling ad infinitum schijnt nihil. Het wekt dan ook verwondering, dat Dr. De Graaff van deze geologische gegevens niet op de hoogte zou zijn en mijn beschouwingen — en ook die van anderen — uit dezen hoofde, beschouwt als te berusten op wankele gronden. Deze verwondering gaat echter over in verbazing, indien een oogenblik verder, zonder eenig inductief bewijs, beweerd wordt, dat de 7 miljoen ton export uitsluitend kolensoorten betreft, die wij hier te veel voortbrengen, de 6 miljoen ton invoersoorten, die wij hier niet of te weinig voortbrengen. Deze hoeveelheden zijn, in verhouding met het volume van het binnenlandsche verbruik, veel te hoog, dan dat zij enkel door bovengenoemde oorzaak zouden verklaard worden. Ze bedragen rond de helft van de binnenlandsche productie; terwijl in Engeland, wat toch bij uitstek als het exportland voor kolen mag gelden het volume van den uitvoer nog geen 30 pCt. van de productie uitmaakt, voor het Ruhrgebied bedraagt de uitvoer niet meer dan 27—28 pCt. van de productie en in Polen 30—35 pCt.

In België, waar het jaarverbruik van kolen nog enkele millioenen tonnen hooger is dan de jaarlijksche productie, is het percentage van invoer t.o.v. het nationaal verbruik *veel geringer* dan in ons land.

Dit zijn slechts enkele cijfers, die het vermoeden wettigen, dat het hooge percentage van onzen kolenimport en -export veeleer is toe te schrijven aan andere dan de door schrijver aangehaalde oorzaken. In de eerste plaats is te denken aan oude bestaande connecties en overeenkomsten, die niet even snel evolueerden als de productie onzer mijnindustrie.

Dat de mogelijkheid van een meerdere productie van kolen van meer dan 20 pCt. gasgehalte aanwezig geacht moet worden, blijkt wel voldoende uit het feit, dat de productie van het Ruhrbekken, bij het genoemde uitvoerpercentage, voor 87 pCt. uit kolen met meer dan 20 pCt. gasgehalte bestaat, terwijl deze soort in ons land slechts rond 52 pCt. van de productie uitmaakt. De ontwikkeling in de richting van het chemisch verwerken der kolen dringt bovendien steeds meer naar kolen met hoog gasgehalte (synthetische oliëfabricage).

Tegen de door Dr. De Graaff gesuggereerde wijze van het bepalen van verbruiks- en productielijnen voor de verschillende soorten, een werkwijze, die op het eerste oog aantrekkelijk lijkt, moeten bij nadere beschouwing ernstige bezwaren geopperd worden.

Vooreerst zouden daartoe bekend moeten zijn officiele statistische cijfers over den geheelen import en export, verdeeld naar gasgehalte teneinde het verbruik van iedere soort vast te stellen (de productie gerangschikt naar soorten is bekend). Vervolgens zou met hetzelfde recht in iedere kolensoort, gerangschikt naar gasgehalte weer een verdere verdeling gemaakt kunnen worden naar de korrelgrootte, die immers eveneens de gebruiksmogelijkheid beheerscht, tenslotte is te bedenken, dat het absolute verbruik van de soorten door middel van den onderlingen prijsfactor aan een voortdurende onderlinge substitutie is onderworpen. Deze automatische wisselwerking is ook bewust te bereiken, te denken is aan het verbruik voor verwarmingsdoeleinden (cokes voor centrale verwarming inplaats van magere kolen) en aan het verbruik van kolen voor electriciteitsproductie, voor welk doeleinde toch altijd nog minstens 11 pCt. van onze nationale consumptie dient.

De door Dr. De Graaff voorgestelde wijze van berekening van het verbruik zou, indien de betreffende cijfers al bekend waren, gezien de vele soorten en de

¹⁾ Ir. M. C. E. Bongaerts, oud-Minister van Waterstaat. Is een kolennijn in de Peel nog mogelijk? Voordracht voor de R.K. Limburgsche Werkgeversvereniging te Venlo op 11 September 1930. Blz. 11 en 12.

Ir. C. P. Vijverberg c.i. De Peelmijnvelden. Haagsch Maandblad. November 1931.

onderlinge substitiemogelijkheden van de soorten, een omvangrijk cijferwerk vereischen met weinig kans op betrouwbare resultaten.

Een overdreven angst voor het soortenprobleem is evenmin gewettigd door de ontwikkeling van de productie onzer mijnen, waarbij in de periode 1926—1936 de productie van kolen van boven de 20 pCt. gas, niet minder dan 2.5 miljoen ton vermeerderde, terwijl de productie van magerkolen — afgezien van de conjunctuurvariatiën — nagenoeg gelijk bleef. Deze verschuiving in de productie van de soorten ging zonder groote schokken in de consumptie gepaard.

De rentabiliteits-verwachting.

Wat betreft het bezwaar van Dr. De Graaff omtrent de rentabiliteit, die afhankelijk is van de kolensoort, ook in deze schijnt mijn opponent mijn betoog niet met aandacht gevolgd te hebben. Ik verwijs daarvoor naar den op blz. 789 vermelden zin: „De aldaar (het Eindverslag van den Rijksopsporingsdienst van delfstoffen) vermelde gegevens bieden een waardevol uitgangspunt voor de beoordeeling van de rentabiliteitsmogelijkheden eener toekomstige ontginning”. Waar uit het genoemde Eindverslag is op te maken, dat het in het Peelveld bij een eersten zetel zal handelen om vetkolen, is vanzelfsprekend bij de geheele navolgende berekening in aanmerking genomen, dat deze kolensoort zal geproduceerd worden. De vergelijking van de kapitaalkosten is dan ook uitsluitend gemaakt met de Staatsmijnen, wier productie gedurende de laatste tien jaren voor rond 82 pCt. uit kolen met meer dan 20 pCt. gasgehalte bestaat.

Het voorbeeld, dat Dr. De Graaff aanhaalt betreffende het verschil in winstcapaciteit van de Staatsmijnen Wilhelmina en Maurits, acht ik evenmin gelukkig gekozen.

Primo kunnen bij een vergelijking van twee afzonderlijke mijnen, de afwijkingen in de geologische structuur een voorname rol spelen.

Secundo is de Staatsmijn Wilhelmina aangelegd in een periode van relatief lage materiaalprijzen, de kolen van dezen mijnzetel kwamen reeds op de markt toen de kolenprijzen zeer hoog waren. De afschrijvingspositie dezer mijn is uit dezen hoofde zeer gunstig. Bij de Staatsmijn Maurits daarentegen is juist het tegenovergestelde te constateeren. Deze zetel werd aangelegd in een periode van abnormaal hoge materiaalprijzen, de productie steeg eerst toen de kolenprijzen reeds belangrijk gedaald waren. Het feit, dat de Staatsmijn Maurits „Het pronkstuk van de Nederlandsche mijningenieurs is” sluit niet noodzakelijk in, dat deze mijn een technisch-economisch maximaal rendement bereikt. Dit zou alleen te beoordeelen zijn met de volledige kennis van alle kostenelementen en de daarin optredende variatiën bij het veranderen van de productiecapaciteit.

Tertio bestaat de geheele productie van de Staatsmijnen voor rond 18 pCt. uit de halfmagere kolen van de Wilhelminamijn en voor 82 pCt. uit de producten van de vetkolenmijnen Maurits, Emma en Hendrik. Zou de gunstige verhouding, die thans bestaat tusschen het verschil in opbrengst constant blijven, indien de Staatsmijnen met 82 pCt. harer productie aan halfmagere kolen op de markt kwamen?

De onhoudbaarheid van het gegeven voorbeeld blijkt dan ook duidelijk, indien de gezamenlijke mager- en halfmagerkolen produceerende mijnen i.c. de particuliere mijnen en de mijn Wilhelmina tegenover de vetkolen produceerende resterende Staatsmijnen gesteld worden. Hoewel de particuliere mijnen minder vrijgevig zijn met het publiceren van cijfers, is uit de jaarverslagen op te maken, dat het verschil in opbrengst per ton van de gezamenlijke mager- en halfmagerkolenmijnen tegenover de vetkolenmijnen veel geringer is dan Dr. De Graaff met de tegenstelling Wilhelmina—Maurits suggereert en o.a. in 1936 zelfs in het nadeel van de magerkolenmijnen.

Verder dient overwogen te worden, dat de aanleg

niet zoodanig zou kunnen geschieden, dat de zetel zijn maximale technisch-economische positie zou kunnen bereiken, dat dus de kapitaalkosten in den vorm van afschrijvings- en rentekosten zwaarder zouden wegen dan bij een vetkolenmijn. Het zou ons echter te ver voeren hierop nog nader uitvoerig in te gaan en wij zullen ons beperken tot de laatste opmerking van schrijver, waar deze meent, dat argumenten aanwezig zijn, die aanwijzen, dat de kolenprijzen verder zouden dalen.

Prijsverwachting.

Vooreerst dient te worden opgemerkt, dat ondergeteekende in den desbetreffenden zin op blz. 765 niet sprak van kolenprijzen, maar van groothandelsprijzen in het algemeen, met de uitdrukkelijke bedoeling, dat de *aanlegkosten* van een Peelmijn door de geldende materiaalprijzen relatief gunstig zullen zijn. Maar ook de bewering van Dr. De Graaff over een verdere daling der kolenprijzen wekt verbazing. Vooropstellende, dat, gezien den levensduur van een kolenmijn, hier slechts sprake kan zijn van het verloop op langen of zeer langen termijn, verwijs ik schrijver naar het uitstekend gedocumenteerde werk van Dr. Kuznets²⁾. Deze auteur geeft onder vele andere prijsbewegingen ook die voor kolen in verschillende landen, waaraan te ontleenen is, dat de primaire trendlijn voor het prijsverloop op langen termijn enkel daalde in de Vereenigde Staten. Voor Engeland, België en Duitschland is de primaire trendlijn een tweedegraads parabool, concaaf in de positieve richting van de Y as, waarvan de minimale waarde voor de genoemde landen ligt, resp. in 1860, 1850 en 1875. In de grafieken is vooral markant de belangrijke stijging van de kolenprijzen in Duitschland na 1890, als gevolg van de stabiliseerende werking van het Kolen-Syndicaat. In Frankrijk stijgt de lijn zelfs onafgebroken sinds 1810. Voor zoover meer recente cijfers in de grafieken ontbreken, zijn deze gemakkelijk aan de gegeven reeksen toe te voegen, waaruit te ervaren is, dat de stijgende tendens op langen termijn van kracht blijft. Ook de afwijkingen van de aldus vastgestelde primaire trendlijn komen in groote trekken zeer goed overeen met de seculaire variatiën in de overige groothandelsprijzen. In alle landen is een positieve afwijking te constateeren in 1875, een negatieve in de jaren 1885—1890 en een geringe positieve in de periode 1900—1910. In den recenten tijd is de afwijking van de primaire trendlijn weer negatief. De genoemde cijferreeksen wettigen allerminst de bewering, dat de kolenprijzen nog verder belangrijk zouden dalen, of een beeld zouden vertoonen, hetwelk op langen termijn belangrijk afwijkt van het algemeene verloop van de groothandelsprijzen.

* * *

Resumeerend, meen ik, dat de conclusie gewettigd is, dat in het *tegenwoordige* ontwikkelingsstadium onzer mijnindustrie en van onzen buitenlandschen kolenhandel, het soortenprobleem geen of slechts een ondergeschikte rol speelt en de bezwaren, die eventueel zouden kunnen voortvloeiën uit het vermeederen van de nationale productie als gevolg van het in ontginning brengen van een Peelvetkolenmijn, in geen enkel opzicht opwegen tegen de problemen, die in ons land gesteld zijn bij het overwinnen van de structureele werkloosheid, die gedurfde initiatieven eischt, teneinde de productieve krachten dienstbaar te maken aan de volkswelvaart.

Dr. Ir. J. A. W. MULLER.

²⁾ Simon S. Kuznets. Ph. D. Secular Movements in Production and Prices. The Riverside Press. Cambridge. U.S.A. 1930.

BOEKBESPREKING.

Reinvestment cycles and their manifestation in the Norwegian Shipping Industry.

Het verband tusschen investeringen en conjunctuur en de regelmaat in beide bewegingen maakt het onderwerp uit van een, in hoofdzaak mathematisch opgezette studie van de hand van Johan Einarsen, getiteld: „Reinvestment Cycles and their manifestation in the Norwegian Shipping industry”, uitgegeven als Publication No. 14 of the University Institute of Economics. Oslo 1938.

De schrijver vangt zijn studie aan met een nadere uitwerking van de her-investeeringstheorie en haar toepassing op de conjunctuur. Wanneer in een bepaalde conjunctuurphase een groot aantal productiemiddelen in gebruik gesteld wordt, dan zal, bij gelijke slijtage, op een bepaald moment een min of meer geconcentreerde behoefte aan vervanging ontstaan. De hierdoor veroorzaakte bedrijvigheid zal op haar beurt weer van invloed zijn op de conjunctuur.

Aan de hand van de samenstelling der Noorsche koopvaardijvloot als concreet gegeven worden deze theorieën getoetst en wordt gepoogd tot een kwantitatieve analyse te komen. Het zeer uitgebreide onderzoek, dat zich uitstreckte over de periode van 1883 tot 1932, had het nagaan van den levensloop van alle Noorsche koopvaardij-schepen tot grondslag. Als algemeen resultaat kwam een zekere concentratie van de vervanging van verkochte schepen door nieuwe vast te staan bij leeftijden van 9 en 19 jaar; een uitkomst, die weinig onder den invloed van tijdsperiode en conjunctuurphase bleek te staan.

Een onderzoek van de ontwikkeling der vloot op dezelfde wijze als waarop men met levensverzekeringsstatistiek pleegt te werken, bracht verschillende „levens-eigenaardigheden” van schepen aan het licht; zooals de kans op verkoop en schipbreuk bij verschillende leeftijden. Ook hierbij kwamen de leeftijden van 9 en 19 jaar als toppen te voorschijn.

Het werk besluit met het, op grond van vooral deze laatste gegevens, opstellen van een raming van den waarschijnlijksten vervangings-scheepsbouw voor rekening van Noorsche reeders in de komende decennien. Gf.

MAANDCIJFERS.

HYPOTHEEKRENTEN IN NEDERLAND.

	Amsterdam	Arnhem	Den Haag Volle eigen- dom	Den Haag Erft- pacht	Middel- burg	Rotter- dam	Zwolle
1933.....	4.67	4.98	4.93	5.01	4.98	4.70	4.89
1934.....	4.49	4.65	4.69	4.95	4.89	4.52	4.65
1935.....	4.54	4.54	4.58	4.80	4.50	4.40	4.44
1936.....	4.58	4.69	4.63	4.87 ⁵⁾	4.50	4.47	4.51
1937.....	4.—	4.—	4.04	4.34	4.—	4.12	4.03
Nov.....	—	4 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	4.50	—	—	4.49	4 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$
Dec.....	4.33	4 $\frac{1}{2}$	4.—	—	4 $\frac{1}{2}$	4.50	4 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$
Jan. 1937 ..	4.58	4 $\frac{1}{2}$	—	—	4 $\frac{1}{2}$	—	4 $\frac{1}{2}$
Febr.....	—	—	4.25	4.50	4 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	4.47	—
Maart.....	3.83	4— $\frac{1}{2}$	4.—	—	4 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	4.50	4—4 $\frac{1}{2}$
April.....	4.—	4 $\frac{1}{2}$	4.10	4.50	4	—	4—4 $\frac{1}{2}$
Mei.....	3.50	4— $\frac{1}{2}$	4.25	4.50	4	4.31	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Juni.....	—	4— $\frac{3}{4}$	4.—	—	4	4.04	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Juli.....	3.83	4— $\frac{1}{2}$	4.—	4.25	4	4.50	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Aug.....	4.—	3 $\frac{1}{2}$ —4	4.—	4.25	4	4	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Sept.....	3.87 ⁵⁾	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	4.—	4.25	4	4	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Oct.....	4.25	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$	3.80	4.20	4	4.02	3 $\frac{1}{2}$ —4
Nov.....	3.92	3 $\frac{1}{2}$ —4	4.—	4.25	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.54	3 $\frac{1}{2}$ —4
Dec.....	4.25	3 $\frac{1}{2}$ —4	—	—	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.77	3 $\frac{1}{2}$ —4
Jan. 1938 ..	4.—	4	3.90	—	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	4.14	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Febr.....	3.75	4— $\frac{1}{2}$	4.—	4	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.75	3 $\frac{1}{2}$ —4
Maart.....	3.50	3 $\frac{1}{2}$ —4	3.90	4.10	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	4.15	3 $\frac{1}{2}$ —4
April.....	3.60	3 $\frac{1}{2}$ —4	—	4	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.72	3 $\frac{1}{2}$ —4
Mei.....	3.50	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	3.75	3.75	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.52	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$
Juni.....	3.50	3 $\frac{1}{2}$ —4	3.75	—	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.81	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$
Juli.....	4.—	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$	3.50	4.—	4	3.75	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Aug.....	—	3 $\frac{1}{2}$ —4	3.75	—	4	3.69	3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$
Sept.....	—	3 $\frac{1}{2}$ —4	3.50	—	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	3.50	3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$
Oct.....	3.75	3 $\frac{1}{2}$	—	—	4—3 $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$)	—	3 $\frac{1}{2}$

1) Bijzonder geval, geen maatstaf.

2) Door bijzondere omstandigheden.

3) Enkele hypothekeken à 4 %.

4) Voor hypothekeken op gebouwen 4 %; voor hypothekeken op landerijen 3 $\frac{1}{2}$ %.

5) Voor hypothekeken op gebouwen deels 4 %, deels 3 $\frac{1}{2}$ %; voor hypothekeken op landerijen 3 $\frac{1}{2}$ %.

Nadruk verboden.

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	6-12 Nov. 1938	Sedert 1 Jan. 1938	Overeenk. tijdvak 1937	6-12 Nov. 1938	Sedert 1 Jan. 1938	Overeenk. tijdvak 1937	1938	1937
Tarwe	14.077	1.302.703	1.327.184	200	7.525	19.200	1.310.228	1.346.384
Rogge	6.415	194.343	246.311	—	—	3.375	194.343	249.686
Boekweit.....	40	14.377	13.679	—	—	—	14.377	13.679
Mais.....	12.286	1.060.381	1.191.704	3.031	81.488	137.852	1.141.869	1.329.556
Gerst	8.955	446.755	336.379	—	22.747	13.114	469.502	349.493
Haver	1.022	198.465	128.747	—	8.462	3.180	206.927	131.927
Lijnzaad	1.950	137.743	177.046	5.009	196.727	196.610	334.470	373.656
Lijnkoek	1.350	51.078	61.336	—	225	—	51.303	61.336
Tarwemeel	831	49.946	35.138	185	9.810	8.440	59.756	43.578
Andere meelsoorten	1.150	30.752	36.488	320	4.874	7.290	35.626	43.778

Noot bij groothandelsprijzen. (Zie blz. 880/881)

1) *Tarwe*: Tot Jan. 1931 Hard Winter No. 2; van Jan. 1931 tot 26 Sept. 1932 79 kg La Plata; van 26 Sept. 1932 tot 5 Febr. 1934 Manitoba No. 2; van 5 Febr. 1934 tot 6 Juli 1936 80 kg La Plata; van 6 Juli 1936 tot 30 Nov. 1936 Manitoba; van 30 Nov. 1936—2 Aug. 1937 Bahia Blanca; van 2 Aug.—16 Aug. 1937 La Plata; van 16—23 Aug. 1937 Bahia Blanca; van 23 Aug. 1937—19 Juni 1938 La Plata; van 19 Juni—15 Aug. 1938 Bahia Blanca; van 15 Aug.—5 Sept. 1938. *Hardwinter* No. 2. Van 5—12 Sept. 1938 *Hardwinter* No. 1. *Rogge*: Tot Jan. 1928 Western; vanaf Jan. 1928 tot 16 Dec. 1929 American No. 2; van 16 Dec. 1929 tot 26 Mei 1930 74/5 kg Hongaarsche; vanaf 26 Mei 1930 tot 23 Mei 1932 74 kg Zuid-Russische; van 23 Mei 1932 tot 2 Oct. 1933 No. 2 Canada; van 2 Oct. 1933—25 Oct. 1937 La Plata. *Gerst*: Tot Jan. 1928 Makting; van Jan. 1928 tot 9 Febr. 1931 American No. 2; van 9 Febr. 1931 tot 23 Mei 1932 64/5 kg Zuid-Russische; van 23 Mei—19 Sept. 1932 No. 3; van 19 Sept. 1932 tot 24 Juli 1933 62/63 kg Zuid-Russische; van 24 Juli 1933—7 Oct. 1935 64/65 kg La Plata; van 7 Oct. 1935—18 Mei 1936 62/63 kg Zuid-Russische; van 18 Mei 1936—23 Aug. 1937 64/65 kg La Plata; van 23 Aug. 1937—1 Jan. 1938 64/65 kg Russische; van 1 Jan. 1938—31 Jan. 1938 65/6 kg Russische. *Mais*: Tot Jan. 1937 2000 kg La Plata. *Lijnzaad*: Vanaf 1 Jan. 1938 per 1000 kg, tevoren per 1600 kg. De vroegere prijzen werden herleid op basis van 1000 kg.

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Table of bank discount rates for various cities including Amsterdam, London, and New York, listing dates and rates.

OPEN MARKT.

Table showing market data for various locations like Amsterdam, London, and New York, with columns for dates and rates.

1) Koers van 11 Oct. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag.

WISSELKOERSEN.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Table of exchange rates in the Netherlands for cities like Amsterdam, London, Berlin, and Paris.

Table of exchange rates for other locations including Zurich, Prague, Boekarest, Milaan, and Madrid.

Table of exchange rates for Stockholm, Copenhagen, Oslo, Helsinki, and Buenos Aires.

*) Notering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't 1ste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Table of exchange rates to New York for various cities like London, Paris, Berlin, and Amsterdam.

KOERSEN TE LONDEN.

Table of exchange rates in London for various locations including Alexandria, Athens, and Calcutta.

1) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 10 Dec. 1936 16.12. 2) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export” notering.

ZILVERPRIJS

Table of silver prices for London and New York.

GOUDPRIJS

Table of gold prices for London and Amsterdam.

1) In pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. 3) In gulden per Kg. 1000/1000. 4) In sh. p. oz. fine.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Table showing the status of the national treasury, including assets and liabilities.

Table of obligations (Verplichtingen) including government debt and other financial commitments.

NEDERLANDSCH-INDISCHE VLOTTENDE SCHULD.

Table of the Netherlands-Indies floating debt, showing assets and liabilities.

CURAÇAOSCHE BANK.

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Table of the main items of the Curaçao Bank in thousands of guilders.

1) Sluftp. der activa. 2) Sluftp. der passiva.

Table with columns for GERST, MAIS, ROGGE, TARWE, BURMA RIJST, BOTER, KAAS, and EIEN. Includes sub-headers for 'Terminj-noteer. op 1 of 2 mnd.' and 'Herl. Ned.Ct. Not.' for various commodities.

Table with columns for JUTE, KATOEN, AUSTRALISCHE WOL, JAPAN. ZIJDE, and RUBBER. Includes sub-headers for 'Middling Upland loco' and 'Super Fine C. P. Oomra'.

Table with columns for KOPER, LOOD, TIN, IJZER, GIETRIJ-IJZER, ZINK, and ZILVER. Includes sub-headers for 'Standaard Loco Londen' and 'gem. prompt en lev. 3 maanden'.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 14 November 1938.

Activa.					
Binnenl. Wis.	f 14.649.577,18				
sels, Prom.,	" 165.094,10				
enz. in disc.	" 945.012,02				
	f 15.759.683,30				
Papier o. h. Buitenl. in disconto	..... "				
Idem eigen portef.	f 3.600.000,—				
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.	..... "				
	3.600.000,—				
Beleeningen	(f 281.986.285,55 ¹⁾				
incl. vrsch.	" 4.580.000,—				
in rek. crt.	" 2.112.283,74				
op onderp.	" 23.850.114,91				
	f 307.948.684,20				
Op Effecten enz. . . .	f 306.591.229,29 ¹⁾				
Op Goederen en Ceel. . .	" 1.357.454,91				
	f 307.948.684,20 ¹⁾				
Voorschotten a. h. Rijk	..... "				
Munt, Goud	f 106.637,545				
Muntmat., Goud	" 1.374.373.626,32				
	f 1.481.011.171,32				
Munt, Zilver, enz.	" 22.937.953,25				
Muntmat., Zilver	"				
	1.503.949.124,57 ²⁾				
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfondsen	" 43.425.298,07				
Gebouwen en Meub. der Bank	" 4.580.000,—				
Diverse rekeningen	" 10.620.370,29				
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/'32, S. No. 221)	" 8.905.871,61				
	f 1.898.789.032,04				
Passiva.					
Kapitaal	f 20.000.000,—				
Reservefondsen	" 4.860.787,51				
Bijzondere reserve	" 7.102.179,67				
Pensioenfondsen	" 11.851.120,30				
Bankbiljetten in omloop	" 1.002.155.435,—				
Bankassignatiën in omloop	" 814.573,97				
Rek.-Cour. { Het Rijk f 139.092.310,66					
saldo's: { Anderen " 709.805.010,78					
	848.897.321,44				
Diverse rekeningen	" 3.107.614,15				
	f 1.898.789.032,04				
Beschikbaar metaalsaldo	f 763.369.706,26				
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is	" 1.908.424.260,—				
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	"				
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	f 63.247.800,—				
²⁾ Waarvan in het buitenland	" 341.726.372,13				
Voornaamste posten in duizenden guldens.					
Data	Goud	Circulatie	Ander opsch. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings perc.
14 Nov. '38	106638	1374.374	1002.155	849.711	763,370 81
7 " '38	106638	1374.385	1015.856	835.382	762,027 81
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43,521 54
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen ¹⁾
14 Nov. 1938	15.760	—	307.949	3.600	10.620
7 " 1938	15.735	—	308.433	4.050	10.629
25 Juli 1914	67.947	—	61.886	20.188	509
¹⁾ Onder de activa.					
JAVASCHE BANK.					
Data	Goud	Zilver	Circulatie	Ander opsch. schulden	Beschikb metaal-saldo
12 Nov. '38 ²⁾	137.860	—	191.950	85.700	26.800
5 " '38 ²⁾	138.430	—	193.560	82.910	27.842
8 Oct. 1938	116.886	21.653	195.555	78.408	28.954
1 " 1938	116.886	21.711	189.632	83.265	29.438
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842
Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaalb.	Dis-conto's	Beleeningen	Diverse rekeningen ¹⁾	Dek-kings-percentage
12 Nov. '38 ²⁾	9.350	77.080	—	67.100	50
5 " '38 ²⁾	7.410	77.050	—	67.320	50
8 Oct. 1938	2.666	14.106	49.591	71.707	51
1 " 1938	2.381	13.820	51.546	69.344	51
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44
¹⁾ Sluitpost activa. ²⁾ Cijfers telegrafisch ontvangen.					

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities		
				Disc. and Advances	Securities	
9 Nov. 1938	327.707	482.690	43.724	11.103	20.979	
2 " 1938	327.722	483.951	42.464	10.499	21.144	
22 Juli 1914	40.164	—	29.317	—	33.633	
Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. ¹⁾
			Bankers	Other Accounts		
9 Nov. '38	101.571	15.937	109.498	35.504	45.016	27,9
2 " '38	102.386	14.133	109.482	36.436	43.772	27,3
22 Juli '14	11.005	14.736	—	42.185	29.297	52

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

BANK VAN FRANKRIJK.

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitenl.	Wissels	Waarv. op het buitenl.	Beleeningen	Renteloos voorschot a. d. Staat
3 Nov. '38	55.808	470	18	16.091	751	6.391	51.334
27 Oct. '38	55.808	487	12	18.226	751	5.466	51.334
23 Juli '14	4.104	640	—	1.541	8	769	—
Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen ¹⁾	Circulatie	Regk. Courant			
				Staat	Zelfst. amort.k.	Particulieren	
3 Nov. '38	5.570	3.448	110.557	1.109	2.342	23.084	
27 Oct. '38	5.570	2.979	110.446	1.288	2.354	23.827	
23 Juli '14	—	—	5.912	401	—	943	

¹⁾ Sluitpost activa.

DUITSCHER RIJKS BANK.

Data	Goud	Daarvan bij buitenl. circ. banken ¹⁾	Devisen als goud-dekking geldende	Ander wissels en cheques	Beleeningen
7 Nov. 1938	70,8	10,6	5,8	7.020,2	32,9
31 Oct. 1938	70,8	10,6	5,6	7.542,1	32,1
30 Juli 1914	1.356,9	—	—	750,9	50,2
Data	Effec-ten	Diverse Activa ²⁾	Circu-latie	Regk.-Crt.	Diverse Passiva
7 Nov. 1938	—	1.307,4	7.423,4	917,9	398,1
31 Oct. 1938	549,9	1.254,1	7.753,9	1.040,5	400,0
30 Juli 1914	330,8	200,4	1.890,9	944,—	40,0

¹⁾ Onbelast. ²⁾ w.o. Rentenbankscheine 7 Nov., 31 Oct., resp. —, 30 mill.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data	Goud	Munt en metaal	Munt en diversen	Buitenlandsche devisen en goudwaarden	Binnen- en buitenlandsche wissels	Beleeningen op Belgische Staatsfondsen	Vorschot aan den Staat	Overheids-fondsen	Circulatie	Regk. Crt	
										Schatkist	Partic.
8/11	3.397	47	900	344	52	147	230	4.542	115	373	
3/11	3.370	48	900	373	58	147	230	4.565	114	360	

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad	Wissels				
	Totaal bedrag	Goud-certificaten ¹⁾	„Other cash“ ²⁾			
		In her-disc. v. d. member banks	In de open markt gekocht			
2 Nov. '38	11.295,8	11.287,7	368,2			
26 Oct. '38	11.261,5	11.252,7	378,8			
		8,1	0,5			
		7,2	0,5			
Data	Belegd in U. S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circula-tie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. ³⁾	Algem. Dek-kings-perc. ⁴⁾
2 Nov. '38	2.564,0	4.319,8	9.688,0	134,0	83,3	—
26 Oct. '38	2.564,0	4.284,4	9.698,3	134,0	83,2	—

¹⁾ Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de § op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.
²⁾ „Other Cash“ does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.
³⁾ Verhouding totale goudvoorraad tegenover opschikbare schulden: F. R. Notes en netto deposito. ⁴⁾ Verhouding tot voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis-conto's en beleen.	Beleggingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
26 Oct. '38	3	8.346	13.147	7.200	28.385	5.156
19 " '38	3	8.270	13.044	7.152	28.208	5.164

De posten van De Ned. Bank, de Javasche Bank en de Bank of England zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de betreffende valuta.